

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ПРІОРИТЕТИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ  
В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ»**

Студента 2 курсу, 2м групи,  
спеціальності 072

«Фінанси, банківська справа  
та страхування»  
спеціалізації «Державні та муніципальні  
фінанси»

Науковий керівник  
к.е.н., доцент

Гарант освітньої програми  
д.е.н., професор

Завідувач кафедри фінансів,  
д.е.н., професор,  
заслужений діяч науки і техніки України

Астраханського  
Станіслава  
Леонідовича

Маркуц  
Юлія Ігорівна

Макогон  
Валентина  
Дмитрівна

Чугунов  
Ігор Якович

Київ 2020

**ЗМІСТ**

ВСТУП

3

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ**

1.1. Економічна сутність бюджетної політики економічного розвитку 6

1.2. Досвід формування бюджетної політики у зарубіжних країнах 12

**РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

2.1. Становлення бюджетної політики в Україні як в самостійній державі 20

2.2. Оцінка дохідної та видаткової частини Державного бюджету України 28

**РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ**

3.1. Пріоритетні завдання бюджетної політики 41

3.2. Перспективна бюджетна політика економічного зростання 47

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ 56

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 60

ДОДАТКИ 67

## ВСТУП

**Актуальність теми.** У сучасних умовах сталого економічного зростання бюджетна політика є важливим чинником управлінського впливу інститутів виконавчої влади на сферу державних фінансів та бюджетних відносин як при розробці, так і при здійсненні стратегії і тактики регулювання економічної та соціальної сфери й інших підсистем суспільного розвитку шляхом формування, розподілу і перерозподілу державних коштів. Бюджетна політика є вагомим елементом впливу на різні суспільні процеси та дієвим інструментом управління інноваційним розвитком країни. Тому сьогодні досить актуальним питанням для економічних досліджень є науково обґрунтований аналіз сутності бюджетної політики і визначення її концептуальних засад. Зазначене свідчить про актуальність даного дослідження.

Питання формування та реалізації бюджетної політики розкриваються в роботах зарубіжних та вітчизняних вчених: Т.Боголіб, Дж. Б'юкенена, О. Василика, І. Запатріної, І. Лук'яненко, Л. Лисяк, І. Луніної, І. Лютого, В.Макогон, В. Опаріна, В. Федосова, І. Чугунова, Г. Шахової, С. Юрія та інших.

Метою дослідження є розкриття теоретичних засад та удосконалення методологічних положень формування та реалізації бюджетної політики в умовах економічних перетворень.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити економічну сутність бюджетної політики економічного розвитку;
- узагальнити та систематизувати досвід формування бюджетної політики у зарубіжних країнах;
- визначити особливості розвитку бюджетної системи України;
- здійснити оцінку дохідної та видаткової частини Державного бюджету України;
- визначити пріоритетні завдання бюджетної політики;

- удосконалити підходи щодо перспективного бюджетного прогнозування.

**Об'єктом дослідження** є бюджетна політика.

**Предметом дослідження** є теоретичні та практичні питання формування та реалізації бюджетної політики в умовах економічних перетворень.

**Методи дослідження.** Системний та структурний методи використано при розкритті сутності бюджетної політики економічного розвитку. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено досвід формування бюджетної політики у зарубіжних країнах. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування обґрунтовано пріоритетні завдання бюджетної політики України в умовах економічних перетворень.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань розвитку державних фінансів, формування та реалізації бюджетної політики, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державного казначейства України, Державного комітету статистики України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

**Практичне значення одержаних результатів.** Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкрито у статті за темою «Пріоритети бюджетної політики в умовах економічних перетворень» та опубліковано у збірнику наукових праць студентів заочної форми навчання Київського національного торговельно-економічний університету.

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення дослідження.

У першому розділі досліджено теоретичні засади формування бюджетної політики в умовах економічних перетворень. Розкрито економічну сутність

бюджетної політики економічного розвитку, узагальнено та систематизовано досвід формування бюджетної політики у зарубіжних країнах.

У другому розділі розкрито становлення та розвиток системи формування бюджетної політики в Україні. Досліджено становлення бюджетної політики в Україні як в самостійній державі. Здійснено оцінку дохідної та видаткової частини Державного бюджету України.

У третьому розділі обґрунтовано пріоритетні завдання бюджетної політики України в умовах економічних перетворень. Визначено пріоритетні завдання бюджетної політики. Удосконалено підходи щодо перспективного бюджетного прогнозування.

У висновках наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в дослідженні.

## РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

### 1.1. Економічна сутність бюджетної політики економічного розвитку

Бюджетна політика в умовах економічних перетворень є основою розвитку держави, зростання добробуту населення, утвердження нових соціальних стандартів. Бюджетна політика завжди була важливим знаряддям впливу на розвиток економіки і соціальної сфери. З її допомогою держава, розподіляючи і перерозподіляючи валовий внутрішній продукт, здійснює вплив на формування структури виробництва, результати господарювання, проведення соціальних перетворень. В умовах трансформаційної економіки роль бюджетної політики в умовах економічних перетворень значно підвищується, вона стає основним інструментом регулювання соціально-економічних процесів.

Бюджетна політика представляє собою сукупність економічних і адміністративних заходів, що застосовує держава з метою стабілізації та підвищення ефективності національної економіки, використовуючи, головним чином, бюджетні та податкові механізми.

Бюджетна політика має бути спрямована на створення сприятливих умов для покращення соціально-економічного стану країни та розв'язання проблем, які гальмують розвиток фінансового сектору держави. На сьогодні однією із найактуальніших є потреба збалансованого розподілу та перерозподілу фінансових і нефінансових активів для задоволення потреб громадян України та досягнення необхідного рівня фінансової безпеки.

Об'єктивними особливостями проведення бюджетної політики в Україні є: незначні (за обсягами) суми бюджетних коштів та їх хронічний дефіцит; нерациональна структура витрат і неефективне використання бюджетних коштів; надмірна централізація фінансових ресурсів, що не стимулює місцеві

органи влади та місцевого самоврядування до максимальної мобілізації власних ресурсів регіонів.

Основи бюджетної політики в Україні формуються під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Зокрема, на виконання стратегічних завдань соціального й економічного розвитку країни закладаються параметри та орієнтири бюджетної політики.

До внутрішніх чинників слід віднести: економічні (пов'язані з макроекономічними процесами, що відбуваються у сфері суспільного виробництва); соціальні (пов'язані з особливостями відтворення робочої сили і населення країни в цілому: кошти на освіту, охорону здоров'я, соціально-культурні заходи, соціальний захист населення, обсяг та рівень заробітної плати тощо); політичні (пов'язані із забезпеченням обороноздатності держави, підтримкою внутрішнього правопорядку, зміцненням усіх гілок влади).

До зовнішніх чинників слід віднести: залежність від економічних взаємовідносин з іншими державами щодо поставок палива, сировини, матеріалів, обміну технологіями, експортних можливостей самої держави, її інтеграції зі світовими системами тощо.

Бюджетна політика – як система науково-обґрунтованих і законодавчо визначених засад (функцій, принципів, методів, інструментів) та заходів щодо удосконалення розвитку взаємовідносин між різними ланками зведеного бюджету, яка розробляється з метою оптимального збалансування бюджетних параметрів з урахуванням бюджетних пріоритетів, розвитку бюджетної сфери та необхідності забезпечення ефективного виконання державою головних її функцій.

На думку Л. В. Лисяк, у фінансовому плані бюджетна політика характеризує процеси перерозподілу ВВП для виконання державою функцій і забезпечення загальносуспільних потреб шляхом надання суспільних благ, формується як вагомий елемент впливу на різні суспільні процеси, складний інструмент регулювання соціального й економічного розвитку [31].

В своїх працях В.М. Опарін розглядає бюджетну політику як «діяльність держави у сфері формування та використання бюджетних коштів, спрямовану на підтримання високого рівня зайнятості, стабільності економіки, зростання валового внутрішнього продукту». С.І. Юрій та В.М. Федосов трактують бюджетну політику як «діяльність органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування з визначення стратегічної мети, напрямів, завдань і пріоритетів розвитку бюджетних відносин, засобів бюджетної тактики для їхнього досягнення, а також застосування цих засобів».

Важливим є визначення С.О. Булгакової та Л.В. Єрмошенко, які бюджетну політику представляють як «цілеспрямовану діяльність держави щодо регулювання бюджетного процесу, управління збалансованістю бюджету, а також використання бюджетної системи для реалізації завдань економічної політики в країні». В даному трактуванні бюджетна політика виступає інструментом регулювання економіки для підтримки певного рівня ВВП, зайнятості населення та соціального забезпечення. Одним із найбільш широких є визначення В.М. Федосова, який розглядає бюджетну політику як «діяльність державних органів влади управління стосовно формування, виконання та регулювання державного бюджету країни з метою забезпечення соціально-економічного розвитку та стратегічних пріоритетів держави». В даному випадку, бюджетна політика виражається у формах і методах мобілізації бюджетних ресурсів та використання їх на різні потреби держави (включно з податками і податковими пільгами, санкціями, бюджетними стимулами у вигляді дотацій та субвенцій), визначенні джерел фінансування бюджетного дефіциту, принципів взаємовідносин між окремими ланками бюджетної системи. Отже, розглядаючи бюджетну політику через призму держави та її діяльності можна досить чітко виділити ключові форми та способи реалізації бюджетної політики та вказати на її основну мету.

О.Д. Василик вважає, що бюджетна політика передбачає сукупність заходів держави щодо організації та використання фінансів для забезпечення економічного і соціального розвитку. Через сукупність пріоритетів



(національних інтересів), наукових підходів і конкретних заходів щодо цілеспрямованої діяльності держави з регулювання бюджетного процесу та використання бюджетної системи для вирішення економічних і соціальних завдань країни, представляють бюджетну політику М.М. Єрмошенко та С.А. Єрохін. І.Я. Чугунов розглядає бюджетну політику як «політику, що формується в ході бюджетного процесу, передбачає визначення цілей і завдань в галузі фінансів, розробку механізму мобілізації грошових коштів до бюджету, вибір напрямків використання грошових засобів, управління фінансами у бюджетній сфері, організацію за допомогою фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів». Аргументованим також є бачення Т.М. Боголіб, яка представляє бюджетну політику через комплекс заходів у складі фінансової політики, які формуються шляхом розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів держави (шляхом використання важелів бюджетного регулювання) в рамках існуючої законодавчо-нормативної бази з метою досягнення стратегічних соціально-економічних цілей суспільства на конкретному етапі розвитку держави. На практиці ж бюджетна політика реалізується за допомогою бюджетного менеджменту – сукупності взаємопов'язаних функцій, прийомів та методів, які спрямовані на управління бюджетними ресурсами і відносинами, що виникають у процесі руху бюджетних потоків. Бюджетно-податкова політика є одним з вагомих інструментів економічної політики держави, яка реалізується шляхом визначення основних цілей, завдань, якісних та кількісних параметрів формування доходів і видатків бюджету, управління державним боргом. Досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку держави залежить від ступеня врахування в бюджетно-податковій політиці особливостей інституційного середовища [63].

Учені виокремлюють чотири головні складові бюджетної політики: у сфері державних доходів, державних видатків, державного боргу, бюджетного регулювання та міжбюджетних відносин. Для кожної зі складових визначається мета з урахуванням стратегічних цілей на відповідний бюджетний період.

Бюджетна політика не є сталим явищем, а являє собою динамічний процес, який потребує постійного коригування мети та конкретизації завдань у кожному бюджетному періоді. Тому її мета досягається передусім за рахунок вибору оптимального переліку інструментів бюджетного механізму.

Особливості формування бюджетної політики проявляються через її функціональне призначення, тобто у її основних функціях: регуляторній, що впливає на структуру виробництва; розподільчій, тобто здійснення перерозподілу створеного валового внутрішнього продукту; стабілізуючій, що реалізує забезпечення ефективного використання факторів виробництва, стабільного рівня цін, рівноваги платіжного балансу, високих і рівномірних темпів економічного зростання.

Серед окреслених функцій регуляторна функція в умовах ринкової економіки є однією із основних. Вона впливає на параметри інших функцій, здійснюючи регулювання з метою стабілізації соціально-економічних процесів та зміни обсягів перерозподілу валового внутрішнього продукту.

Залежно від визначених пріоритетів формується відповідна бюджетна політика, яка розподіляється за такими видами: перерозподільна, відтворювальна, створювальна – залежно від характеру впливу на економічне зростання; дохідна, видаткова, змішана – залежно від цільової спрямованості; тактична, стратегічна – залежно від тривалості у часі бюджетного регулювання; стимулююча, обмежувальна – залежно від впливу на об'єкти регулювання; загальнодержавна, регіональна – залежно від рівня регулювання; превентивна, ситуативна – залежно від своєчасності впливу на об'єкт регулювання.

Формуючи бюджетну політику, держава зобов'язана дотримуватися таких основних умов: врахування вимог усіх об'єктивних економічних законів і закономірностей розвитку суспільства; вивчення і врахування попереднього досвіду господарського, фінансового і бюджетного розвитку; вивчення і врахування досвіду інших країн; врахування конкретного етапу розвитку суспільства, особливостей внутрішнього та міжнародного становища; дотримання комплексного підходу до розробки і реалізації заходів бюджетної

політики, політики у галузі фінансів, ціноутворення, кредиту, заробітної плати тощо.

До основних засад проведення бюджетної політики в Україні належать: збільшення обсягу грошових надходжень до дохідної частини бюджету; скорочення взаємозаліків та інших не грошових витрат; оптимізація видатків державного бюджету; обмеження зростання державного боргу; скорочення дефіциту державного бюджету; зміцнення місцевих бюджетів та ін. Організація та ефективність проведення такої політики впливають на інфляційні процеси, валютний курс, обсяги і напрями використання кредитних ресурсів, залучення іноземних капіталів, державний борг, розвиток окремих галузей економіки, фінансування підприємницької діяльності та ін.

Для забезпечення реального та збалансованого бюджету вносяться відповідні зміни до бюджетного законодавства, що дає змогу позбутися, наприклад, деяких неефективних соціальних пілг та інших преференцій, удосконалити систему оподаткування, обліку, звітності для малого чи середнього бізнесу тощо.

Стратегічною метою бюджетної політики є створення державою необхідних економічних, правових та організаційних засад щодо підвищення ролі бюджету як інструменту формування і оптимального розподілу фінансових ресурсів між різними ланками бюджетної системи для ефективного її розвитку, спрямованого та економічне зростання та підвищення життєвого рівня населення.

За цих умов активний вплив бюджетної системи на фінансові зв'язки і потоки між різними секторами економіки виступає необхідною умовою для забезпечення економічного росту.

Таким чином, бюджетна політика представляє собою сукупність економічних і адміністративних заходів, що застосовує держава з метою стабілізації та підвищення ефективності національної економіки, використовуючи, головним чином, бюджетні та податкові механізми.

Бюджетна система повинна бути визначальною формою відносин, що реалізують фінансові інтереси і цілі держави. Звідси головним пріоритетним напрямком бюджетної політики України має стати фінансове оздоровлення підприємств реального сектора шляхом створення сприятливих макроекономічних умов і проведення зваженої податкової реформи.

## 1.2. Досвід формування бюджетної політики у зарубіжних країнах

У багатьох країнах із розвинутою та перехідною економікою розвиток державного управління у сфері надання суспільних, державних послуг, спрямованих на кінцевий результат, є чітко визначеною тенденцією на протязі останніх років [34]. Програмно-цільовий метод бюджетування, який забезпечує зв'язок між використаними ресурсами та отриманими результатами від їх використання, регулює розподіл бюджетних коштів між окремими програмами на основі вимірюваних результатів, сприяє більшій ефективності та прозорості, в тому числі посилення відповідальності і підзвітності за витрачання коштів. Мета програмно-цільового методу бюджетування полягає, в першу чергу, в забезпеченні використання державних коштів протягом заданого періоду для надання державою конкретних послуг. Саме за цим показником громадяни оцінюють роботу уряду. Програмно-цільовий метод, як інструмент бюджетного регулювання, дозволяє чітко встановити пріоритети в межах існуючих фіскальних обмежень, а також отримати інформацію від платників податків про рівень наданих послуг [33].

Низкою країн започатковано ряд системних реформ, спрямованих на удосконалення бюджетного процесу, у тому числі впровадження бюджетування, орієнтованого на результат, запровадження системи оцінювання результативності бюджетних програм, дотримання принципу підзвітності органів влади громадськості. Програмно-цільове бюджетування пов'язує здійснені витрати з їх соціальною та економічною ефективністю, з очікуваною віддачею від цих витрат. Основними складовими системи бюджетування,

спрямованого на отримання результату, є визначення кінцевого результату в розрізі бюджетної програми; запровадження дієвого контролю за використанням бюджетних коштів; встановлення взаємозв'язку між результативністю та витраченими бюджетними ресурсами.

Кожна країна має свої особливості при впровадженні системи програмно-цільового бюджетування, однак низка підходів та принципів є загальними. В якості інструменту звітності органів державного управління перед суспільством застосовується система показників ефективності та результативності бюджету. Встановлена система показників ефективності та результативності бюджету служить інструментом звітності органів державної влади перед населенням країни. Необхідність звітування перед громадськістю закріплені на законодавчому рівні, також існує громадський контроль в особі професійних об'єднань, асоціацій, рад, рекомендації яких виконуються суб'єктами суспільних фінансів. Невиконання вимог та умов зазначених організацій, зважаючи на їх вплив на громадську думку, може спричинити до зниження рівня довіри суспільства до регіональних і місцевих адміністрацій. Звіти по системі показників ефективності та результативності бюджету є відкритими для суспільства, публікуються у засобах масової інформації та публічно обговорюються. Планування спрямування фінансових ресурсів у майбутніх періодах здійснюється з врахуванням результатів розрахунків показників ефективності та результативності бюджету звітуемого періоду. Вже на початкових етапах застосування програмно-цільового методу бюджетування вимагає контролювати і управляти не тільки результатами роботи в економічній сфері, а й ефективністю процесів державного управління. Для такого контролю та управління необхідні передумови у вигляді адміністративних заходів, підготовки персоналу, розрахунку витрат і відповідних ресурсів. Отже, впровадження елементів бюджетування за результатом вимагає започаткування системного реформування бюджетного, адміністративно-управлінського менеджменту, систем підзвітності і контролю.

Вперше програмне фінансування було запроваджено у середині двадцятого століття у Сполучних Штатах Америки, а саме за ініціативою департаменту оборони започатковано програмно-цільовий метод бюджетування, після чого було задекларовано впровадження такої практики в усіх підрозділах державного управління. У бюджетному процесі цієї країни бюджетування, орієнтоване на результат, має достатню історію. Сорок років зусиль щодо здійснення бюджетних нововведень при удосконаленні управління програмами і прийнятті бюджетних рішень не завдали значного впливу на покращання якості бюджетного процесу. Система планування – програмування – бюджетування, програмно-цільове управління, бюджетування на нульовій основі, що впроваджувалися у 1960-ті та 1970-ті роки, не поширились на загальнодержавний рівень головним чином тому, що вони були президентськими ініціативами і не передбачали суттєвих змін у процедурі законодавчого затвердження бюджету. Лише із прийняттям на початку 90-х років минулого століття Закону «Про оцінку результатів діяльності державних установ» та інших законодавчих актів у сфері державного управління було сформовано загальну систему державного управління за результатом, яку підтримав Конгрес. Відмінність цих ініціатив від попередніх реформ полягала в тому, що вони були систематизовані у прийнятому законі; цим законом встановлено базові засади управління, орієнтованого на результат у виконавчих органах державної влади. Сутність їх звелась до наступних головних вимог: визначення стратегічних цілей на рівні діяльності міністерств; встановлення тактичних, річних цілей; звітування перед Конгресом щодо результатів досягнення визначених цілей. Розроблення загальнодержавного стратегічного плану законом не передбачається, але натомість від міністерств і агентств вимагається формування індивідуальних планів діяльності, що подаються до Конгресу разом з деталізованими бюджетними документами щодо розподілу бюджетних коштів. Упродовж бюджетного процесу Адміністративно-бюджетне управління, на яке покладається важлива роль щодо перегляду, координації і навіть окреслення стратегічних планів, за необхідності переглядає стратегічні

плани органів влади протягом року [29]. Законом визначено декілька видів цілей, що мають бути зазначені у стратегічному та річному виконавчому плані. Ієрархічна структура цілей будується починаючи із загального кінцевого результату діяльності міністерства і закінчуючи окремими цілями щодо вироблення безпосереднього продукту, послуги. Стратегічний план окреслює цілі щодо кінцевого результату, натомість у річному виконавчому плані встановлюються короткострокові цілі, пов'язані з безпосереднім результатом річного виконання. При формуванні плану виділяють цілі кінцевого результату і проміжного результату, які відображають часткове виконання кінцевої мети.

Досвід застосування цього закону є в цілому успішним, незважаючи на деякі суперечності. У переважній більшості установи добросовісно дотримувалися закону, зосереджуючи увагу на безпосередніх результатах виконання програм. Установи поступово накопичували досвід у виробленні даних щодо виконання бюджетних програм та формуванні показників, що забезпечило наявність необхідної інформації для аналізу. Раніше програмні результати здебільшого не мали наочності, однак на сьогодні і Конгрес, і суспільство мають доступ до тих самих даних, що й менеджери бюджетних програм. Більшість установ виявляють свої наміри мислити категоріями кінцевого результату, що засвідчують цілісні стратегічні плани, які фахово розробляються і виконуються. Деякі агентства зробили вагомі кроки щодо зміни механізмів підзвітності та внутрішніх процесів для підсилення результативності своєї діяльності. Таким чином, Сполучені Штати Америки успішно запровадили важливий елемент бюджетування, орієнтованого на результат, а саме – визначення та кількісний опис безпосереднього кінцевого результату для кожної бюджетної програми, бюджетної установи.

Разом з тим, не було запроваджено іншого важливого елементу системи бюджетування за результатом: надання необхідної операційної гнучкості розпорядникам бюджетних коштів в управлінні своєю діяльністю для досягнення необхідних цілей і завдань. При тому, що закон передбачав дозвіл на надання певних управлінських повноважень, а також забезпечував

проведення більш розширених пілотних програм, на практиці ці можливості були обмеженими. Внутрішні управлінські процеси також не зазнали змін: підзвітність базувалася на організаційних принципах, менеджери не мали персональної відповідальності за результат. Більшість установ, виконуючи свій обов'язок щодо дотримання вимог закону, розглядали їх просто як додаткові вимоги до звітності. Під час складання своїх стратегічних планів не всі установи здатні були розрахувати граничні зміни отриманого результату відповідно до граничних змін вхідних бюджетних ресурсів. Розрахунки повних витрат на діяльність і затрат на виробництво одиниці продукту, послуги були приблизними, або взагалі не розраховувалися. Установи не поспішали удосконалювати систему бухгалтерського обліку. Більшість установ не достатньо чітко представляли процеси і кроки, які вони повинні здійснити для досягнення визначених цілей. Зазначене не привело до широкого застосування виконавчими органами інформації про результати у процесі прийняття бюджетних рішень. Хоча законом декларувалася необхідність встановлення зв'язку між виділенням бюджетних коштів і результатами виконання програм, на практиці не було здійснено відповідних нормативно-правових та процедурних змін. За своєю природою Конгрес є консервативним інститутом влади, де зміни відбуваються достатньо повільно, а перехід до системи бюджетування за результатом означає фундаментальні зміни у системі [31].

Поряд із прийняттям закону, одним із перших кроків уряду в напрямку запровадження бюджетування, орієнтованого на кінцевий результат, та спроби встановити тісний зв'язок між результатом виконання програм і розподілом бюджетних коштів, була розробка методичного керівництва для оцінки програм Федерального уряду, яке має назву Інструмент ранжування на основі оцінки програм. Ця методика допомагає установам визначити особливості виконання програм з метою зосередження уваги і зусиль на покращенні виконання програм. Оцінка виконання федеральних програм за вказаною методикою і формування пропозицій щодо покращення результативності програм є обов'язковим елементом бюджетного процесу і має конкретне застосування та



строки виконання. Вона використовується установами при щорічному складанні виконавчого бюджету – плану діяльності установи, що охоплює два попередніх роки, поточний бюджетний рік, плановий рік і два наступних роки та річного звіту про діяльність. На основі результатів оцінювання бюджетних програм відповідно до такої методики установи реалізують плани щодо удосконалення виконання кожної бюджетної програми. Всі результати цих заходів, а також їхній вплив на поліпшення ефективності і результативності виконання програм зазначаються у річному звіті про діяльність. Методичне керівництво призначено забезпечити узгоджений підхід до оцінювання і ранжування програм федерального уряду та дозволяє оцінювати ефективність програми за значною кількістю ознак, починаючи із формування мети, розроблення проекту програми і закінчуючи питаннями належного виконання та досягнутими результатами. Також в цьому керівництві приділена увага оцінці чинників, які агентства або програми можуть безпосередньо не контролювати, але певним чином впливати на них. При оцінюванні програм особлива увага приділяється взаємозв'язку стратегічного, річного і програмного планування. Згідно із законом установи мають розробляти стратегічні плани, у яких вони визначають стратегічну мету та завдання. У виконавчих бюджетах, стратегічна мета використовується для групування виконавчих цілей програм, за які відповідає та безпосередньо виконує установа. Виконавча ціль кожної програми має бути пов'язана і, в цілому, достатньою для здійснення впливу програми на стратегічну мету, завдання та їх показники виконання. Таким чином, виконавча ціль програми встановлює цільовий рівень діяльності установи в рамках цієї програми за певний період часу, який може бути порівняний із фактичною діяльністю. Виконавча ціль містить показники виконання, для яких встановлені цільові значення і строки досягнення. Методичне керівництво акцентує увагу на взаємозв'язку між кінцевими результатами програми, прямими, безпосередніми результатами та індикаторами ефективності, оскільки кожен вид вимірювання забезпечує важливу інформацію про виконання програми. У сукупності ці показники

надають чітке уявлення про суспільні товари або послуги, що їх надають установи, про те, як вони функціонують і які результати їхньої роботи. Кінцеві результати, які досягаються відповідно до цілей програми, визначають події або обставини, які є зовнішніми для програми або діяльності установи, і мають безпосередню значимість для одержувачів благ, визначених програмою, та суспільством в цілому. Прямі, безпосередні результати окреслюють рівень діяльності, що забезпечується протягом визначеного періоду часу, разом з характеристиками, які встановлюються як певні стандарти діяльності. Прямі результати відображають внутрішнє функціонування програми, тобто продукти та послуги, що надаються в рамках окремої програми або установи загалом. Для програм, в яких визначення кількісних вимірників кінцевих результатів ускладнено, зокрема, програми, функціонування яких орієнтовано на процес: збір інформації, здійснення керівництва, проведення опитування, можливо використання допоміжних вимірників кінцевого результату. Наприклад, для програми, призначення якої полягає у опрацюванні скарг або анкетних даних, може вимірюватися підвищення відповідності і своєчасності надання послуг за відсутності зменшення рівня задоволення громадян. У цьому випадку програма має продемонструвати чіткий зв'язок між цим допоміжним показником і кінцевим результатом – суспільним добробутом, що намагається досягти програма, й чітко описати цей зв'язок у поясненнях.

Зарубіжний досвід формування та реалізації основних пріоритетів бюджетної політики в розвинутих країнах та країнах із перехідною економікою щодо основних пріоритетів бюджетної політики показує, що реформа у сфері бюджетних відносин повинна проводитися із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку країни, її регіонів, галузей економіки. На даному етапі розвитку державних фінансів простежується тенденція до відповідних перетворень системи управління бюджетними видатками шляхом запровадження та підвищення рівня середньострокового бюджетного планування; є чітко визначеним розвиток державного управління у сфері надання державних послуг, спрямованих на кінцевий результат

використовуються різноманітні технології бюджетування для покращення результативності витрачання бюджетних коштів; удосконалення системи планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних витрат за допомогою якісних і кількісних індикаторів; дотримання принципу підзвітності органів влади громадськості. Набув достатньо застосування програмно-цільовий метод бюджетного управління, який сприяє більшій ефективності та прозорості у використанні бюджетних ресурсів, в тому числі посилення відповідальності і підзвітності за витрачання коштів; встановлює зв'язок між використаними ресурсами та отриманими результатами від їх використання; регулює розподіл бюджетних коштів між окремими програмами на основі вимірюваних результатів. Як інструмент бюджетного регулювання програмно-цільовий метод дозволяє встановити пріоритети в межах існуючих фіскальних обмежень [54].

## РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

### 2.1. Становлення бюджетної політики в Україні як в самостійній державі

У 1990 р Прийнято Закон "Про бюджетну систему України", відповідно до якого державний бюджет складається з двох самостійних ланок загальнодержавного бюджету і місцевих бюджетів. Спад виробництва і пов'язані з ним зміни в економічній ситуації в державі зумовили, за розрахунками Міністерства фінансів України зменшення доходів бюджету за всіма джерелами у сумі понад 13,4 млрд. крб. Призупинення спаду виробництва дало б змогу ліквідувати дефіцит бюджету і докорінно змінити фінансове становище в державі.

У 1995 році Верховна Рада України прийняла нову реакцію Закону „Про бюджетну систему України”, де наведено більш чітке визначення бюджетної системи, її складових частин. Детальніше регламентовано бюджетний процес, здійснено розмежування доходів і витрат між ланками бюджетної системи України. Як незалежна держава Україна склала закон державною бюджету на 1998 р. Через нього перерозподілялося більше ніж 60% національного доходу і 70% фінансових ресурсів держави Він був зведений з дефіцитом менше ніж 3% доходів.

З прийняттям в 2001 році Бюджетного кодексу України [9] в Україні було започатковано кардинальні зміни в бюджетному процесі, здійснено розмежування видатків на виконання повноважень та закріплено на довготривалій основі джерела надходжень за державним та місцевими бюджетами всіх рівнів. Всі місцеві бюджети набули нового змісту та самостійності.

У 2010 році прийняла новий Бюджетний кодекс, відповідно до якого збільшено ресурс місцевих бюджетів: змінено та закріплено на постійній основі нормативи зарахувань: збору за забруднення навколишнього природного

середовища; грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, у розмірі: з 50% до 20% – для обласних бюджетів, з 20% до 50% – для сільських, селищних, міських бюджетів.

Створено умови для зміцнення бюджету розвитку місцевих бюджетів шляхом розширення переліку джерел його формування. Розширено перелік джерел формування бюджету розвитку місцевих бюджетів.

Новий Кодекс уперше визначив порядок застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі на рівні державного й місцевих бюджетів. Це дало змогу зосередити увагу не тільки на можливостях бюджету (існуючих ресурсах), а й на тому, як найефективніше їх використати з метою отримання конкретних результатів. У Кодексі окреслені особливі складові програмно-цільового методу (бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм), порядок здійснення оцінки ефективності бюджетних програм, порядок використання коштів бюджету за бюджетними програмами, а також порядок складання прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетних періоди. В новому Кодексі вперше закладені правові підвалини для розробки середньострокового бюджетного прогнозу як у цілому для бюджету, так і на рівні головних розпорядників бюджетних коштів. Серед основних новацій слід виділити такі: складання прогнозу показників зведеного й державного бюджетів на наступні два бюджетних періоди, подання його до Верховної Ради України разом із проектом закону про Державний бюджет України та схвалення Кабінетом Міністрів України уточненого прогнозу на підставі прийнятого закону про Державний бюджет України в місячний термін із дня його опублікування; визначення складу прогнозу бюджетних показників державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетних періоди, що містить індикативні прогнозні показники; унормування складання проекту Державного бюджету України, у тому числі бюджетних запитів головних розпорядників, на показниках прогнозу державного бюджету; створення

підґрунтя для переходу в перспективі до формування середньострокового бюджету, що відповідатиме найкращій міжнародній практиці.

Новим Бюджетним кодексом встановлено, що Державне казначейство України здійснює безспірне списання коштів державного бюджету й місцевих бюджетів на підставі рішення суду, а відшкодування заподіяної шкоди відповідно до закону здійснюється державою (Автономною Республікою Крим, органами місцевого самоврядування) в порядку, визначеному законом.

Новацією ст. 26 Бюджетного кодексу в першу чергу є те, що чітко визначається обов'язковість запровадження в органах державного сектора базових компонентів європейської моделі державного внутрішнього фінансового контролю -- внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту. При цьому персональну відповідальність за запровадження й ефективне функціонування цих компонентів покладено на керівників усіх рівнів від головного розпорядника (міністра, голови органу тощо) до розпорядників нижчого рівня та навіть керівників окремих підрозділів в установі. Кабінет Міністрів України визначає основні засади здійснення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту, а також порядок утворення підрозділів внутрішнього аудиту.

Проведений аналіз дозволяє виокремити наступні етапи формування заходів бюджетної політики у процесі становлення ринкової економіки в Україні. Перший етап (1990 - 1994). Етап зародження ринкового механізму. Ефективних структурних зрушень в економіці через так зване «створююче руйнування» в цей період не відбувається, стара структура економіки погіршується, у ній домінують галузі сировинного та енергетичного спрямування, що привело до становлення рентної моделі економіки. У 1992-1994 рр. основні зусилля у бюджетному регулюванні держави були спрямовані на досягнення фінансової стабілізації, розбудову державних фінансів, створення дійового механізму функціонування бюджетної системи.

Бюджетна політика у цей період вирішує переважно поточні проблеми, видатки бюджету спрямовуються на фінансування значної кількості підприємств державного сектора. За статистичними даними, прямі видатки

бюджету на економічну діяльність (на народне господарство) різко скоротилися. Вчені відмічають, що формування структури бюджетної політики України у цей період пов'язано з великою кількістю проблем. Подальше загальне зниження обсягів виробництва, погіршення фінансово-господарського стану підприємств, зростання обсягів грошових операцій негативно вплинули на розмір доходів бюджету. Загострення проблем наповнення державного бюджету спричинило до стрімкого нарощування проблеми бюджетної заборгованості. Жорстка грошово-кредитна політика спричинила до виникнення грошових сурогатів і ще більше загострила проблему наповнення бюджету. Зважаючи, що продукція вітчизняних підприємств була неконкурентоспроможною порівняно з імпортною продукцією, кількість якої значно збільшилася в умовах політики лібералізації міжнародної торгівлі, споживчі витрати підтримували рівень і динаміку імпорту товарів, сприяли поглибленню спаду національного виробництва, нагромадженню продукції на складах, доходи бюджету постійно скорочувалися. Таким чином, збільшення бюджетних видатків практично не стимулювало зростання доходів ні економічних агентів, ні державного бюджету.

Бюджетна політика 1990-х рр. була фрагментарною, адже вирішувалися лише окремі політичні, економічні і соціальні завдання. Поряд з іншими, вагомою причиною стала відсутність практики використання інструментів бюджетної політики для регулювання економічних і соціальних процесів в умовах системної кризи і трансформації суспільства.

Збільшувався дефіцит бюджету без суттєвого збільшення сукупного попиту. У 1992 р. дефіцит бюджету становив 18,1% ВВП, поступово зменшуючись до 6,9 % у 1993 р. та до 9,3 % у 1994 р. Дефіцит складав 57,5 %, 27,4 і 29,7 % видатків бюджету відповідно у 1992 р., 1993 р., 1994 р.. Покриття дефіциту бюджету здійснювалося за рахунок емісійних джерел. Реалізація бюджетною політикою у 1992-1994 рр. емісійних джерел покриття дефіциту державного бюджету негативно позначалося на макроекономічному становищі в країні.

Характерною особливістю у цей період стало безсистемне утворення та нагромадження державного боргу шляхом залучення прямих кредитів НБУ, надання урядових гарантій за іноземними кредитами українським підприємствам. Так, протягом 1992 р. заборгованість за міждержавними кредитними лініями зросла до 396 млн дол. США. На початку 1994 р. державний борг становив 4,8 млрд дол. США, у загальній структурі якого переважала частка зовнішнього боргу. З другої половини 1994 р. почалося активне залучення ресурсів міжнародних фінансових організацій та зовнішніх комерційних (фідучіарних) позик.

Другий етап (1995—1999). Впродовж 1995-1999 рр. відбуваються суттєві зміни у бюджетній політиці. Проводиться цілеспрямована політика змін у структурі видаткової частини державного бюджету та обмеження розміру видатків, крім соціальних виплат, та політика збільшення доходів бюджету через розширення бази оподаткування та часткову відміну необґрунтованих податкових пільг. Зокрема, якщо у 1994 р. видатки на народне господарство становили 23,9 % загальних видатків бюджету, то відповідний показник у 1999 р. дорівнював 13,5 %. У той же час питома вага видатків на соціальні потреби у загальних видатках бюджету за цей період збільшилася відповідно з 30,4 до 40 %.

До 1999 рр. бюджетна політика формувалася у межах „політики фінансової стабілізації”, в несприятливих умовах об’єктивного і суб’єктивного плану. Аналіз показав, що в основі фінансової політики знаходилася використання елементів різних фінансових теорій з переважанням монетарних підходів. Практика ще раз наглядно продемонструвала, що спроби використовувати теорію макрорегулювання, яка з успіхом сприяла подоланню негативних явищ та сприяла піднесенню тієї чи іншої країни у відриві від конкретних економічних умов іншої країни, приречені на провал. В Україні у цей період відбувається формування ринкового механізму ефективного використання і міжсекторного перерозподілу економічно активного населення, стає реальним безробіття. Зокрема кількість безробітних у 1995 р., обчислена за методологією МОП, становила 1437 тис. осіб, у 2000 р. вона склала вже 2707,6



тис. осіб, тобто зросла в 1,9 раза. Крім цього, з цим, значних розмірів набула вимушена неповна зайнятість: від 21,2% (1994 р.) до 37,4% (1999 р.) і 33,5 % (2000 р.) від загальної кількості працівників перебували в адміністративних відпустках, працювали в режимі неповного робочого дня від 6,4% (1994 р.) до 21,8% (2000 р.)

Важливим етапом подальшого удосконалення бюджетної політики стало запровадження у 1997 р. Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» у складі місцевих бюджетів бюджету розвитку.

Початкова невизначеність із принципами бюджетної політики поряд з недосконалістю фінансового контролю стали причиною безсистемності в бюджетній політиці на багато років поспіль.

Певне впорядкування процесу формування бюджетної політики мало внести, починаючи з 1995 р., прийняття Верховною Радою України щорічних постанов про основні напрями бюджетної політики (бюджетних резолюцій), в яких на підставі прогнозних показників розвитку економіки визначалися пріоритети бюджетної політики держави на наступний рік у сфері доходів, видатків бюджету, міжбюджетних відносин, державного боргу, дефіциту бюджету та джерел його фінансування. Основні напрями бюджетної політики є основним орієнтиром для уряду у формуванні показників державного та місцевих бюджетів на наступний рік. Водночас, аналіз показує, що вимоги бюджетних резолюцій лише частково враховувалися, у практиці їх реалізації в процесі формування показників бюджету, в проектах бюджетів на черговий рік, під час розгляду та затвердження закону про бюджет парламентом.

Прогресивним кроком на шляху до забезпечення ефективного управління бюджетними коштами, підвищення оперативності у фінансуванні видатків у межах наявних обсягів фінансових ресурсів у Державному бюджеті України стало створення у відповідності з Указом Президента України «Про Державне казначейство України» від 27.04.95 № 335/95 при Міністерстві фінансів України Державного казначейства України. Поступове запровадження режиму фінансування бюджетних видатків через систему Державного казначейства,

дало змогу взяти під контроль держави усі ресурси бюджету та позабюджетних фондів. Казначейська система дозволила упорядкувати витрачання коштів відповідно до чинного законодавства, зокрема, шляхом встановлення щомісячних лімітів видатків бюджету, посилення поточного контролю за цільовим витрачанням коштів бюджетними організаціями.

З метою створення єдиної системи державних доходів та видатків бюджетів усіх рівнів, забезпечення загальнодержавної та міжнародної співставності бюджетних показників з 1997 р. впроваджувалася загальна структура бюджетної класифікації України. Посилився контроль за ефективним витрачанням бюджетних коштів: з 1997 р. розпочала свою діяльність Рахункова палата України, яка відповідно до ст. 98 Конституції України здійснює контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням.

В 1996 - 1999 рр. в умовах загострення платіжної кризи в Україні стали широко використовуватися взаємозаліки з бюджетом. На взаємозаліки у цей час припадало до 30% доходів зведеного бюджету України. Найбільшу частку становили взаємозаліки в доходах місцевих бюджетів. Незважаючи на те, що заємозаліки вводилися як тимчасовий захід, призваний вирішити проблеми з виконанням доходної частини бюджету, сприяти пом'якшенню платіжної кризи та вдосконалення управління бюджетними коштами, проведення взаємозаліків по видатках бюджетів всіх рівнів у рахунок заборгованості (недоїмки) по податках, зборах, обов'язкових платежах до бюджетів фактично збереглися до 2000 р.

Перебуваючи в стані нестійкої рівноваги, економіка України, з метою створення умов для економічного зростання, потребувала різноманітних механізмів стимулювання. Стабілізаційна політика держави у цей період була спрямована на досягнення стабільного рівня цін, повної зайнятості, а також забезпечення сприятливих умов для економічного зростання. Однак одночасно неможливо вирішити всі проблеми не вдалося внаслідок їх суперечливості.

Бюджетна політика у сфері державного боргу впродовж 1995-1999 рр. відзначалася концентрацією зусиль на зниженні боргового навантаження,

результатом стало зменшення розміру державного боргу з 56,1 % ВВП станом на кінець 1994 р. до 36,8 % ВВП на кінець 1997 р. Протягом 1995-1997 рр. дефіцит державного бюджету дещо зменшився порівняно з 1992-1994 рр. і становив відповідно 31,3; 24,3 та 27,3 % загальної суми видатків державного бюджету. У структурі ВВП дефіцит державного бюджету складав 6,9 % у 1995 р, 4,8 % у 1996 р, 6,8 % у 1997 р, що мало нижчі показники порівняно з показниками за 1992-1994 рр. Крім того, змінилася структура джерел покриття дефіциту державного бюджету за рахунок скорочення емісійних джерел, що позитивно вплинуло рівень інфляції. Якщо у 1995 р. за рахунок кредитів Національного банку України покривалося 78,8 % дефіциту державного бюджету, то у 1996 р. - 32,3 %. У 1997 р. у джерелах покриття дефіциту державного бюджету емісійні джерела були відсутні, вагому частку становили кошти від реалізації державних цінних паперів - 76,7 % та зовнішніх запозичень - 23,3 %.

Третій етап розпочався з 2000 р. Характерною особливістю даного періоду стало посилення державного впливу на трансформаційні процеси економіки.. Вперше після отримання незалежності в Україні відбулося зростання реального валового внутрішнього продукту, яке досягло 5,9 %.

У цей період зусилля бюджетної політики спрямовувалися закладення основ для врегулювання бюджетного процесу в Україні шляхом прийняття у 2001 р. Бюджетного кодексу України та у 2010 році нової редакції Бюджетного кодексу України.

Однак, певним чином законодавчо впорядкувавши бюджетні відносини, чітко визначивши взаємовідносини державного бюджету та місцевих бюджетів, відповідальність за здійснення бюджетних правопорушень Бюджетний кодекс був прийнятий без впровадження Податкового й Адміністративного кодексів України, що негативно позначилося на ефективності бюджетної політики зокрема, таких її вагомих складових, як трансфертна та податкова політика.

## 2.2. Оцінка дохідної та видаткової частини Державного бюджету України

Бюджетне регулювання як складова фінансової політики держави має бути спрямованою на створення умов для довгострокового економічного зростання. Разом з тим, в умовах зниження темпів економічного зростання, можливим є реалізація заходів стимулюючого характеру у сфері податкового та бюджетного регулювання з метою зменшення амплітуди економічного спаду. Ефективність даних заходів, в достатній мірі, залежить від їх цільового спрямування, рівня монополізації економіки та ступеню розвитку державних інститутів. За даними Світового банку Україна за показником ефективності органів державного управління посідає 132 місце із 186 країн, верховенства права – 145 місце серед 214 країн, антикорупційного контролю 175 місце серед 211 країн світу. З огляду на зазначене, важливим та необхідним є суттєве удосконалення інституційного середовища економіки, забезпечення передумов для зростання рівня ефективності та прозорості функціонування органів державного управління.

З метою забезпечення досягнення цілей соціально-економічного розвитку, поставлених перед державою, що вимірюються відповідною сукупністю фінансово-економічних показників, шляхом розробки та реалізації дієвої бюджетної політики існує необхідність здійснення комплексного та періодичного аналізу взаємозв'язків складових системи бюджетного регулювання з макроекономічними показниками розвитку національної економіки. Оцінка ефективності впливу інструментів системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку дозволяє виявити дисбаланси між окремими складовими, певні недоліки в структурі механізму реалізації бюджетної та податкової систем, порушення основних принципів їх функціонування. В умовах трансформації економіки важливим є своєчасний на належний рівень реагування на порушення пропорцій в системі бюджетного регулювання, що надасть можливість підвищити дієвість реалізації бюджетної політики країни, посилити рівень ефективності перерозподілу фінансових

ресурсів в державі через бюджетну систему. Підвищення якісного рівня планування та прогнозування бюджету сприятиме розвитку економіки та соціальної сфери, створенню належних умов для функціонування інноваційної та високотехнологічної складової економіки, прискореному розвитку людського капіталу.

Бюджет є вагомим інструментом регулювання соціального розвитку суспільства. За допомогою зміни розмірів таких базових показників як мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум у розрізі існуючих категорій населення, використання механізму єдиної тарифної сітки посадових окладів працівників бюджетної сфери та регулювання розміру окладу першого тарифного розряду здійснюється значний вплив на рівень доходів населення, матеріальний добробут громадян. З урахуванням існуючих фінансово-економічних можливостей держава постійно намагається збільшувати соціальні стандарти життя, рівень матеріального забезпечення працівників бюджетної сфери та непрацевдатних категорій населення.

Формування державних соціальних стандартів здійснюється з метою визначення механізму реалізації соціальних прав та гарантій населенню; обґрунтування обсягів потреби видатків державного та місцевих бюджетів на соціальний захист та забезпечення, утримання та розвиток соціальної сфери; планування та прогнозування обсягу видатків державних цільових фондів соціального страхування; визначення основних пріоритетів державної соціальної політики та середньострокову перспективу. На основі встановлених державою соціальних стандартів здійснюється розрахунок основних соціальних гарантій – мінімального розміру заробітної плати та пенсії за віком, окладу першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки, розмірів державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат. Базовим державним соціальним стандартом у сфері доходів населення є прожитковий мінімум, який визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу та обраховується виходячи з вартості мінімальних наборів продуктів харчування,

непродовольчих товарів та послуг, в тому числі окремо для основних соціальних і демографічних груп населення.

На етапі вдосконалення соціально-економічних відносин важливим є посилення наукової обґрунтованості процесу формування державних соціальних стандартів. Прожитковий мінімум має включати необхідний рівень споживання продовольчих товарів, медикаментів, побутових, комунальних та транспортних послуг з урахуванням демографічних категорій населення. Сучасний стан розрахунку прожиткового мінімуму актуалізує необхідність розширення переліку послуг, які потребують громадяни для підтримки необхідного рівня життєдіяльності та задоволення соціальних та культурних потреб. Важливим є забезпечення динамічності процесу формування соціальних стандартів, які б належним чином адаптувались до змін суспільного життя. Обґрунтовано доцільність поступового розширення питомої ваги послуг у структурі витрат на товари і послуги споживчого кошика враховуючи зміни обсягів доходів на душу населення. Потребують перегляду та уточнення певні норми споживання товарів і послуг, що впливають на розмір прожиткового мінімуму, який має стати реальним відображенням обсягу фінансових ресурсів для забезпечення достатнього життєвого рівня людини. Крім того, у процесі формування соціальних стандартів слід враховувати регіональні особливості, які впливають на вартість послуг, що входять до розрахунку базового соціального стандарту.

Водночас, державні соціальні стандарти є вагомими показниками бюджету, які формують баланси та пропорції перерозподілу фінансових ресурсів через бюджетну систему, державні цільові фонди соціального страхування. Недостатній якісний рівень управлінських рішень у сфері фінансового забезпечення соціальних гарантій зумовлює розбалансування бюджету, порушення принципів економічної обґрунтованості та знижує результативність бюджетної політики у цілому. З 2005 року мінімальна пенсія за віком була встановлена на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, що в свою чергу, був вищим за розмір мінімальної

заробітної плати. Реалізація зазначеного порушила страхові принципи формування системи пенсійного забезпечення, які були задекларовані при реалізації пенсійної реформи, вплинула суттєвим чином на збільшення обсягу дотацій пенсійному фонду. Натомість, мінімальна заробітна плата досягла рівня прожиткового мінімуму для працездатних осіб лише у 2010 році. Реалізація даних заходів знизилася можливість своєчасного удосконалення методики формування соціальних стандартів.

Актуальним та доцільним є посилення рівня обґрунтованості процесу бюджетного прогнозування, розвиток інституційних механізмів та інструментів бюджетного планування, підвищення дієвості системи моніторингу та управління соціально-економічними ризиками. Відсутність достатнього досвіду управління такими ризиками призвели до зміни підходу щодо встановлення окладу першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки з проявом фінансово-економічної рецесії у 2008 році. Значення відношення приведенного показника до мінімальної заробітної плати поступово знизилось до рівня 0,7 у 2014 році, що зменшило диференціацію в оплаті праці працівників бюджетних установ. Державна політика повинна бути спрямованою на посилення продуктивності праці, сприяти збільшенню обсягів оплати праці в залежності від професійної кваліфікації особи.

Виконання дохідної частини бюджету на даний час здійснюється в умовах дії змін, внесених до податкового законодавства, спрямованих на покращання адміністрування платежів, створення більш рівних та справедливих умов оподаткування, а також підвищення наповнюваності бюджету.

Доходи бюджету виражають економічні відносини, які виникають у держави з юридичними і фізичними особами в процесі формування бюджетного фонду країни. Формою прояву категорії доходи бюджету служать різні види платежів підприємств, організацій і населення в бюджет, а їх матеріальним втіленням – грошові кошти, які мобілізуються в бюджет. Бюджетні доходи, з одного боку, є результатом розподілу вартості суспільного

продукту між різними учасниками відтворювального процесу, а з іншого – об'єктом подальшого розподілу сконцентрованої в руках держави вартості. Найбільшу частку доходів становлять податкові надходження.

Податкова політика відіграє важливу роль у забезпеченні виконання державою своїх функцій та представляє собою напрям її діяльності у сфері встановлення та стягнення податків, зборів та обов'язкових платежів. Загальна стратегія податкової політики повинна включати пріоритетні цілі, пов'язані з функціонуванням системи оподаткування, та методи їх досягнення. Податкова політика повинна передусім сприяти росту обсягів накопичення, створення умов, які полегшують оновлення капіталів підприємства.

При впровадженні податкової політики держава обов'язково повинна враховувати інтереси кожного підприємства, кожного члена суспільства. Регулювання економічних відносин потребує гнучкої податкової політики, яка б дала змогу оптимально пов'язати інтереси держави з інтересами платників податків. Важливою умовою ефективної політики є її стабільність і передбачуваність, завдяки чому суб'єкти господарювання мають можливість планувати господарську діяльність та правильно оцінювати ефективність прийнятих рішень. Основними причинами недоотримання надходжень до доходної частини бюджету від суб'єктів, які ухиляються від сплати податків, є: складність у розрахунках податкових сум; нераціональна структура оподаткування (висока частка непрямих податків); недосконалість юридичної техніки податкового законодавства – складність податкової системи. Вона обумовлює зниження ефективності податкового контролю та створює можливість уникнути сплати податків; рівень довіри платників до владних структур, котрі виконують функцію розподілу коштів, отриманих від податків; брак досвіду боротьби з податковими правопорушеннями законодавства; – недостатня захищеність працівників органів контролю при виконанні ними службових обов'язків; недостатній розвиток міжнародної співпраці в справах боротьби з податковою злочинністю; негативне відношення до існуючої податкової системи – жорстка податкова система багато в чому не стимулює



працю виробника, а, навпаки, підштовхує його до утаювання прибутків та несплати податків. Платник податків не поважає систему, яка не поважає його як платника, не враховує його можливості по сплаті податків. Також низька віддача з боку держави у виді суспільних благ.

Зовнішні умови для української економіки були сприятливими внаслідок прискорення економічного розвитку країн – основних торгових партнерів України та покращанню кон'юнктури на світових товарних ринках завдяки збільшенню цін на сталь, добрива і пшеницю, попри деякого зниження в кінці 2018 року цін на окремі товари сільського господарства, зокрема на кукурудзу, соняшникову олію та м'ясо на фоні надходження на ринок нового врожаю.

При цьому економічне зростання в Україні відбувалося повільно, на що впливали наслідки продовження військового конфлікту на сході країни, тимчасового припинення переміщення вантажів через лінію розмежування на Донбасі (рішення Ради національної безпеки і оборони введене в дію Указом Президента України 15 березня 2017 року).

Законом України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» визначено, що:

доходи Державного бюджету України встановлено у сумі 1.026.131.809,2 тис. гривень, у тому числі доходи загального фонду Державного бюджету України - у сумі 928.507.915 тис. гривень та доходи спеціального фонду Державного бюджету України - у сумі 97.623.894,2 тис. гривень;

видатки Державного бюджету України встановлено у сумі 1.112.129.997,6 тис. гривень, у тому числі видатки загального фонду Державного бюджету України - у сумі 1.005.767.548,6 тис. гривень та видатки спеціального фонду Державного бюджету України - у сумі 106.362.449 тис. гривень;

граничний обсяг дефіциту Державного бюджету України у сумі 89.989.320 тис. гривень, у тому числі граничний обсяг дефіциту загального фонду Державного бюджету України - у сумі 69.617.200 тис. гривень та граничний обсяг дефіциту спеціального фонду Державного бюджету України - у сумі 20.372.120 тис. гривень, згідно з додатком № 2 до цього Закону.

Законом затверджено бюджетні призначення головним розпорядникам коштів Державного бюджету України на 2019 рік у розрізі відповідальних виконавців за бюджетними програмами, розподіл видатків на централізовані заходи між адміністративно-територіальними одиницями, розподіл видатків на забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя згідно з додатками № 3, 4, 5 і 8 до цього Закону та міжбюджетні трансферти на 2019 рік згідно з додатками № 6 і 7 до цього Закону.

Законом визначено на 31 грудня 2019 року граничний обсяг державного боргу в сумі 2.060.101.364,5 тис. гривень та граничний обсяг гарантованого державою боргу в сумі 388.630.087,1 тис. гривень.

Законом встановлено у 2019 році прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 січня 2019 року - 1853 гривні, з 1 липня - 1936 гривень, з 1 грудня - 2027 гривень, а для основних соціальних і демографічних груп населення:

дітей віком до 6 років: з 1 січня 2019 року - 1626 гривень, з 1 липня - 1699 гривень, з 1 грудня - 1779 гривень;

дітей віком від 6 до 18 років: з 1 січня 2019 року - 2027 гривень, з 1 липня - 2118 гривень, з 1 грудня - 2218 гривень;

працевдатних осіб: з 1 січня 2019 року - 1921 гривня, з 1 липня - 2007 гривень, з 1 грудня - 2102 гривні;

осіб, які втратили працевдатність: з 1 січня 2019 року - 1497 гривень, з 1 липня - 1564 гривні, з 1 грудня - 1638 гривень.

Законом встановлено у 2019 році мінімальну заробітну плату: у місячному розмірі: з 1 січня - 4173 гривні; у погодинному розмірі: з 1 січня - 25,13 гривні.

Документом також встановлено, що у 2019 році рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги відповідно до Закону України “Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім’ям” у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму для основних

соціальних і демографічних груп населення становить: для працездатних осіб - 21 відсоток, для дітей - 85 відсотків, для осіб, які втратили працездатність, та осіб з інвалідністю - 100 відсотків відповідного прожиткового мінімуму.

Розмір державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям у 2019 році не може становити більше 75 відсотків рівня забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї.

Рівень забезпечення прожиткового мінімуму для визначення права на звільнення від плати за харчування дитини у державних і комунальних дитячих дошкільних закладах відповідно до Закону України "Про дошкільну освіту" у 2019 році збільшується відповідно до зростання прожиткового мінімуму.

З урахуванням чинних норм податкового та бюджетного законодавства, макроекономічного прогнозу, а також вищезазначених особливостей, загальні показники доходів державного бюджету на 2020 рік зростають порівняно із затвердженими показниками 2019 року на 51,4 млрд грн, а з фактичними показниками 2018 року на 149,9 млрд гривень.

При цьому частка перерозподілу валового внутрішнього продукту через державний бюджет у 2020 році поступово зменшується порівняно із затвердженими показниками 2019 року на 2,3 відсотка, а з фактичними показниками 2018 року на 2,4 відсотка.

Таблиця 2.1.

Загальні показники доходів державного бюджету у 2018 – 2020 роках

Найменування показника	2018 рік		2019 рік		2020 рік		Відхилення 2020 рік (прогноз) до			
	факт, млрд грн	частка у ВВП, %	затверджено, млрд грн	частка у ВВП, %	прогноз, млрд грн	частка у ВВП, %	2018 рік (факт)		2019 рік (затверджено)	
							млрд грн	частки у ВВП, %	млрд грн	частки у ВВП, %
ВВП, млрд грн	3 558,7		3 946,9		4 551,7		993,0		604,8	
<b>Державний бюджет (без урахування міжбюджетних трансфертів)</b>	<b>920,8</b>	<b>25,9</b>	<b>1 019,3</b>	<b>25,8</b>	<b>1 070,7</b>	<b>23,5</b>	<b>149,9</b>	<b>-2,4</b>	<b>51,4</b>	<b>-2,3</b>
загальний фонд	828,2	23,3	921,7	23,4	954,0	21,0	125,8	-2,3	32,3	-2,4
спеціальний фонд	92,6	2,6	97,6	2,5	116,7	2,6	24,1		19,1	0,1

Зменшення частки доходів у ВВП відбулось в основному по наступних джерелах:

- кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України "Про Національний банк України" через зменшення прогнозного обсягу прибутку Національного банку, який підлягає перерахуванню до державного бюджету;
- частині чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об'єднань та дивідендах господарських товариств через зменшення нормативу відрахувань до рівня 50 відсотків;
- податку на додану вартість через менші темпи росту імпорту товарів, виражені у гривнях, порівняно з ростом номінального ВВП та зменшення ціни на природний газ для забезпечення побутових споживачів та виробників теплової енергії;
- акцизному податку, що обумовлено сталим рівнем споживання нафтопродуктів, а також зменшенням споживання тютюнових виробів через щорічне зростання специфічної ставки оподаткування;
- рентній платі за користування надрами у зв'язку з незначним зростанням прогнозованої ціни нафти на світових ринках та зменшенням прогнозованої середньої митної вартості імпортованого природного газу.

Законом встановлено, що у загальному фонді Державного бюджету України на 2019 рік:

до доходів належать надходження, визначені частиною другою статті 29 Бюджетного кодексу України (крім надходжень, визначених статтею 11 цього Закону), з урахуванням особливостей, визначених пунктами 17, 171, 172 та 431 розділу VI "Прикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу України, а також: податок на дохід та податок на прибуток, який сплачують суб'єкти, що провадять господарську діяльність з випуску та проведення лотерей, у повному обсязі; надходження від реалізації автомобілів, засобів наземного, водного та повітряного транспорту, сільськогосподарської техніки, обладнання та устаткування, що перебувають на балансі органів державної влади та інших

державних органів, утворених органами державної влади підприємств, установ та організацій, які використовують кошти державного бюджету; 37 відсотків рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування; екологічний податок, що справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення у повному обсязі.

Структура неподаткових надходжень – це доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; власні надходження бюджетних установ та інші неподаткові надходження. Основні проблеми формування неподаткових надходжень: зменшення доходів від власності та підприємницької діяльності до державного бюджету, причиною якого стала відсутність коштів, що перераховуються до бюджету НБУ; зменшення надходженням адміністративних зборів і платежів. Наступною статтею доходів є дохід від операцій з капіталом, що у 2018 році дещо збільшився порівняно з 2017 роком на 11%, а у 2017 році значно зменшився порівняно з 2014 роком.

Основною причиною цього є збільшення майже удвічі надходжень від реалізації державних запасів товарів. Найбільші обсяги надходжень від реалізації державних запасів товарів пояснюються політикою держави щодо формування та управління певними видами товарів з метою регулювання внутрішнього попиту та цін на певні види товарів. У першу чергу це стосується зернових. Низькі обсяги доходів від операцій з капіталом у загальній структурі доходів бюджету зумовлені відсутністю ринку землі та нерозвиненістю ринків як матеріальних, так і нематеріальних активів. Висновки.

Отже, основними проблемами формування доходів Державного бюджету України є: збільшення податкових надходжень за рахунок платників податків, тобто за рахунок знаходження нових джерел оподаткування і підвищення ставок податків, що в першу чергу призводить до ухилення сплати податків і ненадходження доходів; відтік іноземних інвестицій та нестабільність національної валюти, що призводить до скорочень на підприємствах,

зменшення обсягів їх виробництва або взагалі їх закриття; зростання інфляції, що перш за все відображається в імпортних товарах, і завдяки цьому відбувається зменшення ввезення товарів; ухилення від сплати податків не тільки підприємств, які по різних причинах не мають можливості сплачувати податки, але й поширюється тенденція до несплати податків фінансово здорових підприємств; зменшилися надходження рентної плати за транспортування; значне зменшення податку на міжнародну діяльність та зовнішні операції, що пов'язане зі зменшенням обсягів зовнішньоторговельних операцій; зменшення доходів від власності та підприємницької діяльності до державного бюджету, причиною якого стала відсутність коштів, що перераховуються до бюджету НБУ; зменшення надходженням адміністративних зборів і платежів.

Наголошуючи на тому, що врегулювання податкових надходжень – це досить глобальна та клопітка справа, можна звернути увагу на менш значимі фактори впливу на формування доходів, а саме: цільові фонди та доходи від операцій з капіталом. Це допоможе врегулювати надходження до бюджету держави, а також покращить соціально-економічний її стан. Як відомо, на стан доходів Державного бюджету сучасності певним чином впливає зміна обсягів ВВП, військові дії на Сході України та втрата територій від анексії. Таким чином, необхідно знайти ефективні шляхи вдосконалення щодо формування доходів бюджету. Отже, дослідивши стан Державного бюджету України можна сказати, що лише за умови активізації реального сектора економіки та створення в країні новоствореної вартості буде забезпечено зростання податкових надходжень до державного бюджету.

Бюджетна політика являє собою сукупність заходів, дій та інструментів стратегічного і тактичного характеру стосовно формування та використання централізованих фондів фінансових ресурсів держави для забезпечення її економічного та соціального розвитку. Бюджетна політика у розрізі видатків проявляється як в абсолютному вираженні статей видатків бюджету, так і в структурі надходжень та напрямів витрачання коштів централізованих фондів

держави. Ефективним інструментом впливу на макроекономічні показники держави та структуру економіки є видатки державного бюджету України. Державні видатки – це система фінансових відносин з приводу розподілу, перерозподілу та використання фондів грошових ресурсів держави з метою здійснення покладених на неї соціально-економічних функцій. Відповідно до діючого Бюджетного кодексу України під видатками бюджету розуміють кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. Система бюджетних видатків представляє собою взаємопов'язану сукупність окремих елементів, що характеризують економічні відносини, які виникають в результаті розподілу грошових коштів держави та забезпечують реалізацію її завдань і функцій. Сучасний стан бюджетного фінансування характеризується двома ключовими напрямками: з одного боку – це питання наповнюваності дохідної частини бюджету, а з іншого – формування ефективної політики розподілу наявних коштів як в абсолютному вимірі, так і в контексті оцінки оптимальності його структури. Характеризуючи бюджет держави, необхідним завданням є аналіз його витрат як стосовно динаміки змін у досліджуваних періодах, так і питомої ваги окремих складових. Надамо характеристику видатків державного бюджету України в розрізі його поділу на загальний та спеціальний фонд.

З прийняттям в 2001 році Бюджетного кодексу України в Україні було започатковано кардинальні зміни в бюджетному процесі, здійснено розмежування видатків на виконання повноважень та закріплено на довготривалій основі джерела надходжень за державним та місцевими бюджетами всіх рівнів. Всі місцеві бюджети набули нового змісту та самостійності Верховна Рада України прийняла новий Бюджетний кодекс (від 8 липня 2010 року № 2456-VI), яким визначаються правові засади функціонування бюджетної системи України, її принципи, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Новим кодексом регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів,

звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, а також питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства.

За функціональною класифікацією статей видатків спостерігалися наступні тенденції: зростання видатків на загальнодержавні функції; збільшення видатків на оборону; зростання видатків на громадський порядок, безпеку та судову владу; збільшення видатків на економічну діяльність; зростання видатків на охорону навколишнього природного середовища; збільшення видатків на житлово-комунальне господарство; зростання видатків на охорону здоров'я; збільшення видатків на духовний та фізичний розвиток; зростання видатків на освіту; збільшення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення.

У Законі України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» помітне істотне збільшення видатків у майже всіх сферах. Зростання видатків порівняно з 2018 роком зафіксовано: соціальний захист та соціальне забезпечення – на 27 млрд грн (з 151 до 178 млрд грн); загальнодержавні витрати – на 21 млрд грн (з 177 до 198 млрд грн); оборона – на 16 млрд грн (з 88 до 104 млрд грн); громадський порядок, безпека та судова влада – на 21 млрд грн (з 110 до 131 млрд грн); економічна діяльність – на 15 млрд грн (з 73 до 88 млрд грн); охорона здоров'я – на 10 млрд грн (з 25 до 35 млрд грн); духовний та фізичний розвиток – на 1 млрд грн (з 10 до 11 млрд грн).

Аналіз за видатками на 2019 рік вказує на збільшення видатків зведеного бюджету на 130 млрд грн порівняно з 2018 роком – до 1,3 трлн грн. Зокрема, видатки зростають на соціальний захист та соціальне забезпечення – на 27 млрд грн, загальнодержавні витрати – на 21 млрд грн, оборону – на 16 млрд грн, громадський порядок, безпеку та судову владу – на 21 млрд грн. Важливим фактором, який впливає на розмір видатків у 2019 році, є обслуговування зовнішнього боргу держави. Загальні виплати за державним боргом у 2019 році становитимуть 396,3 млрд грн, або майже 40% від усіх запланованих видатків.



## РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

### 3.1. Пріоритетні завдання бюджетної політики

В умовах посилення впливу внутрішніх та зовнішніх викликів у фінансово-економічному середовищі держави зростає значення системи управління державними фінансами як фундаментальної складової для розвитку інших сфер реалізації державної політики.

Важливість подальшого підвищення ефективності системи управління державними фінансами зумовлена необхідністю постійного розвитку, оновлення та реагування на зовнішнє та внутрішнє середовище, що змінюється.

Фінансово-економічна криза виявила значні недоліки у фінансово-бюджетній системі, що зумовило переосмислення ролі бюджетної системи у регулюванні економічних процесів та необхідність подальшого удосконалення системи управління державними фінансами.

При цьому систему управління державними фінансами слід розглядати у широкому розумінні, не обмежуючись питаннями ефективності використання бюджетних коштів, розвитку системи середньострокового бюджетного прогнозування, програмно-цільового методу. Розвиток зазначеної системи потребує не тільки удосконалення роботи центральних органів виконавчої влади, а і посилення діалогу та співробітництва Кабінету Міністрів України з Верховною Радою України, громадськістю та суб'єктами господарювання.

Важливе значення для розвитку зазначеної системи має поглиблення діалогу між державою та громадськістю шляхом спрощення доступу громадян до інформації з питань бюджету.

Комплексний підхід до питань розвитку системи управління державними фінансами потребує також посилення відповідальності держави перед бізнесом в рамках реалізації державної податкової політики у частині забезпечення своєчасного відшкодування податку на додану вартість.

Важливим кроком на шляху подальшого посилення прозорості бюджетних відносин є запровадження системи зовнішнього незалежного аудиту бюджетних доходів згідно з міжнародними стандартами.

Одним з інструментів стимулювання господарської діяльності для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на зовнішньому і внутрішньому ринку є надання державної допомоги суб'єктам господарювання. Однак, відсутність ефективної системи моніторингу та контролю за наданням такої допомоги призводить не лише до створення нерівних умов для провадження підприємницької діяльності та спотворює ринкові відносини, а і знижує ефективність використання державних ресурсів та ефективність реалізації економічної політики в цілому. У зв'язку з цим необхідно створити дієву систему регулювання надання державної допомоги суб'єктам господарювання.

Зважаючи на те, що держава шляхом здійснення закупівель державними органами, підприємствами та організаціями істотно впливає на розвиток національної економіки, актуальним питанням розвитку системи управління державними фінансами є також розвиток та удосконалення системи державних закупівель, насамперед через приведення законодавства у цій сфері у відповідність з міжнародними стандартами.

Важливою складовою подальшої роботи є визначення переліку квазіфіскальних операцій та органів влади (управління), відповідальних за проведення оцінки можливого впливу таких операцій на показники бюджету під час оцінки його дефіциту, що має здійснюватись шляхом постійного моніторингу державою показників заборгованості суб'єктів господарювання державного сектору економіки.

Визначення Президентом України євроінтеграційного вектору розвитку держави вимагає максимального врахування під час забезпечення розвитку системи управління державними фінансами законодавства Європейського Союзу. Водночас слід зауважити, що успіх такої роботи залежатиме від врахування специфіки фінансово-економічної системи України.

Основними напрямами бюджетної політики держави на сучасному етапі є: створення соціально-орієнтованої ринкової економіки; стабілізація економічного середовища як передумови розвитку бізнесу; досягнення довготривалого економічного зростання; підвищення життєвого рівня населення.

Пріоритети бюджетної політики мають визначатися на засадах комплексного підходу в контексті формування концепції бюджетної політики з урахуванням виявлення та аналізу внутрішніх і зовнішніх факторів, які визначають процеси розвитку суспільства, врахування ієрархічних складових державної системи пріоритетів, які включають довгострокові пріоритети держави та середньострокові пріоритети територій. Дотримання такої вимоги до формування і реалізації пріоритетів бюджетної політики можливе шляхом виконання основних завдань певного етапу розвитку суспільства і забезпечення тісного взаємозв'язку між важливими напрямами фінансової політики.

Основою відбору пріоритетів має бути науково обґрунтоване визначення напрямів і оцінка реальних фінансових можливостей виконання пріоритетних програм з використанням бюджетних коштів. Ефективність забезпечення зазначених пріоритетів можливо досягти виключно за умови комплексного та системного підходу органів державної влади до формування бюджетного процесу, визначенню реального бюджетного потенціалу окремих територій, упровадження дієвої видаткової політики й стабільних надходжень до бюджету та вибору оптимальних методів покриття дефіциту.

Бюджетна політика в Україні має базуватись на імплементації кращого досвіду розвинених країн щодо зміцнення фінансової основи державного бюджету, посилення відповідальності учасників бюджетного процесу, підвищення рівня прозорості на всіх стадіях бюджетного процесу, розвитку середньострокового бюджетного планування й програмно-цільового методу, що можуть стати дієвим напрямом підвищення ефективності діяльності учасників бюджетного процесу в Україні та сприятиме підвищенню рівня бюджетної безпеки держави.

Зважаючи на зарубіжний досвід проведення бюджетних реформ і вітчизняні реалії, основні зусилля у бюджетній політиці повинні спрямовуватися на вдосконалення системи управління фінансовими ресурсами держави, зокрема їх перерозподіл через бюджет, досягнення реальної збалансованості бюджетної системи. Останнє неможливо забезпечити без ефективного та результативного використання бюджетних коштів на стратегічні, економічні напрями та сприяння нарощуванню бюджетного потенціалу.

Домінантою бюджетної політики має бути пріоритетність спрямування бюджетних коштів на забезпечення сталого розвитку економіки, що є основою поступального підвищення її конкурентоспроможності, якості державних послуг, стандартів життя і рівня добробуту громадян. Зазначене має поєднуватись з врахуванням принципів бюджетної збалансованості та субсидіарності.

Пріоритетним напрямом враховуючи інституційні перетворення вітчизняної економіки є удосконалення бюджетно-податкового законодавства. Зазначене надасть можливість для підвищення інвестиційної складової економіки адміністративно-територіальних одиниць та збільшення обсягу податкових надходжень бюджетів різних рівнів, раціонального реформування податкової системи та використання податкового потенціалу територій для забезпечення соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Серед основних пріоритетів фінансово-бюджетної політики слід виділити: стримання збільшення державних витрат; зменшення податкового навантаження; перенаправлення державних витрат на інвестиції в інфраструктуру, розвиток людського капіталу; підвищення ефективності державних послуг; забезпечення заходів для того, щоб скорочення загального податкового тягара не сприяло зростанню дефіциту державного бюджету.

До основних пріоритетів бюджетної політики віднесено: започаткування державної реєстрації законопроектів і законів, які формують доходну та видаткову частини бюджету, із зазначенням вартості кожного законопроекту

або закону на поточний та планові періоди та врахуванням конкретних макроекономічних показників на відповідні періоди; реформування податкової системи з метою зменшення податкового тиску; здійснення реальних кроків на шляху до докорінного поліпшення управління державною власністю з метою залучення додаткових доходів до бюджету; консолідація коштів усіх державних цільових фондів та позабюджетних фондів міністерств і відомств у складі бюджету; пріоритетність бюджетних асигнувань на соціальні видатки та відповідність видатків пріоритетам, встановленим у бюджеті; повне погашення заборгованості по виплаті заробітної плати працівникам бюджетних установ та організацій, по виплатах на соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; поступове підвищення купівельної спроможності населення та збільшення рівня його зайнятості; концентрація державних фінансових ресурсів та ліквідація необґрунтованого розпорошення їх по найважливіших напрямках економічного розвитку; забезпечення формування видаткової частини бюджетів усіх рівнів на основі нормативів бюджетної забезпеченості; всебічна економія бюджетних ресурсів; здійснення розподілу бюджетних ресурсів між Державним бюджетом України та місцевими бюджетами відповідно до розмежування видаткових повноважень між державою та місцевим самоврядуванням; дієвий контроль за виконанням місцевих бюджетів; розмежування в бюджетах усіх рівнів поточних видатків та видатків розвитку з визначенням джерел, за рахунок яких вони мають формуватися; чітке визначення структури та обсягу державних боргових зобов'язань, розробка і втілення програми їх поступового скорочення; поступова відмова від бартеру та ліквідація взаємозаліків як засобу розрахунку з бюджетами усіх рівнів, запровадження вільного обігу векселів та їх обліку банками; поступова відмова від практики закріплення конкретних видатків за конкретними джерелами доходів; забезпечення прозорості бюджету шляхом деталізації видатків; зменшення впливу суб'єктивних факторів на процес планування та виконання бюджету; недопущення бюджетної дискримінації щодо окремих бюджетів місцевого самоврядування, окремих функцій,

розпорядників та соціальних груп; підвищення фінансової дисципліни шляхом завершення переходу до казначейського виконання Державного бюджету України; суттєве скорочення, не менш як на 40 відсотків, витрат на державне управління; визначення відносин з Пенсійним фондом України з метою ліквідації заборгованості по виплатах пенсій та допомог; прийняття законів чи інших нормативно-правових актів, якими передбачається виділення додаткових видатків чи зменшення доходів Державного бюджету України, лише після визначення реальних джерел покриття таких видатків; підпорядкування грошово-кредитної політики Національного банку України нагальним потребам відродження економіки та виконання Державного бюджету України, радикальному оздоровленню фінансової системи [57-59].

Основним завданням щодо пріоритетів бюджетної політики є забезпечення збалансованості зведеного бюджету. Досягти максимального збалансування бюджету можливо за рахунок вирішення таких завдань: забезпечення на рівні не менш, ніж 28% частки перерозподілу ВВП через доходну частину зведеного бюджету шляхом чіткого визначення меж втручання держави у розподільчі та перерозподільчі процеси фінансових ресурсів, що створюються в різних секторах економіки; забезпечення бездефіцитності бюджету, коли формування видатків зведеного бюджету здійснюється в межах доходів, і тим самим забезпечується принцип збалансованості, що є необхідною умовою зниження інфляції і досягнення економічного зростання, а також позитивної динаміки державного боргу, зниження рівня його обслуговування, проведення реформ у податковій сфері, стабільності державних фінансів, підвищення довіри до держави і переорієнтації фінансових ресурсів на інвестиції та інновації; забезпечення централізованих капітальних вкладень з державного бюджету на рівні, не меншому 1,5 відсотків від ВВП та поступового збільшення частки видатків на науку до 2,5% від обсягу ВВП з метою реалізації пріоритетного завдання державної бюджетної політики щодо сприяння запровадження інноваційної моделі розвитку економіки України як високотехнологічної держави;

збільшення частки видатків бюджету, що спрямовуються на соціальну сферу - освіту, охорону здоров'я, культуру з метою посилення соціального курсу реформ; узгодження з завданнями адміністративної реформи видатків на управління; узгодження з основними напрямками реформ у військовій справі видатків на оборону; забезпечення частки місцевих бюджетів у структурі зведеного бюджету на рівні, не меншому ніж 40 відсотків з метою посилення ролі бюджетів місцевого самоврядування; забезпечення формування видаткової частини в обсягах, необхідних для підвищення заробітної плати працівників бюджетних установ з урахуванням модернізації тарифної системи та удосконалення кошторисів бюджетних установ; удосконалення податкового регулювання через посилення захисту платників податків, зниження податкового тиску, максимальне спрощення процедури оподаткування та введення податкових стимулів з інноваційної діяльності та нагромадження основного капіталу; підвищення рівня монетизації економіки та зменшення неплатежів усіх суб'єктів господарювання та держави; зменшення розміру нелегального відтоку капіталу шляхом дотримання законодавства щодо відмивання "брудних" грошей та боротьби з корупцією; створення ефективної системи управління державним боргом, зниження боргового навантаження на економіку і бюджет в результаті відновлення довіри учасників внутрішнього і світового фінансового ринку до бюджетної політики і політики державних запозичень, що проводиться державою та повного виконання зобов'язань по сплаті платежів з державного боргу.

### **3.2. Перспективна бюджетна політика економічного зростання**

Досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни залежить від ступеня врахування в бюджетній політиці особливостей інституційного середовища, функціонування фінансово-економічних відносин, динаміки суспільного розвитку. Бюджетне стратегічне планування є одним з вагомих інструментів економічної політики держави, яке ґрунтується на

визначенні параметрів формування доходів і видатків бюджету, дефіциту бюджету, управління державним боргом, здійсненні регулювання міжбюджетних відносин на перспективний період у взаємозв'язку з основними цілями і завданнями економічного і соціального розвитку держави. Доцільним є формування в країні відповідних інституційних умов для підвищення рівня ефективності бюджетних видатків та результативності бюджетного процесу. Бюджетна стратегія є ваговою складовою державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Становлення фінансових відносин відбувається в умовах трансформації економіки, яка є передумовою і одночасно об'єктом їх впливу. Виходячи зі стратегії розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня її ендогенної складової, необхідні відповідні інституційні зміни у системі фінансово-бюджетного регулювання економіки, що формується у певному інституційному середовищі та являє собою сукупність таких фінансово-бюджетних і економічних складових, як дохідна частина бюджету, видаткова частина бюджету, дефіцит бюджету, державний борг, податкове регулювання, міжбюджетні відносини, економічні процеси в країні, зовнішнє економічне середовище та взаємозв'язки між ними. Перетворення системи фінансово-бюджетного регулювання значною мірою пов'язано зі зміною інституційного середовища суспільства, складові фінансової політики удосконалюються з розвитком соціально-економічної сфери, економічної стратегії та характеризують адаптаційні можливості архітекtonіки фінансової системи. Бюджетне регулювання впливає як одночасно, так і з лагами у часі на темпи соціально-економічного розвитку, а також на стійкість і збалансованість фінансової системи. Основним завданням бюджетної політики є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць, однак при цьому важливою є підтримка передусім запасу стійкості бюджетної системи [61].

З метою розробки і реалізації збалансованого бюджетного регулювання протягом певного періоду бюджетна політика має визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, а також зі стану державних фінансів і



запасу стійкості бюджетної системи, суттєве зменшення якого може призвести до ускладнень у проведенні ефективного бюджетного регулювання щодо позитивного впливу на економічне зростання. Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання як динамічної системи, що постійно вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку. Впровадження інституційного підходу до дослідження бюджетної політики є важливим та включає визначення ознак інституту бюджетного регулювання, інституційного середовища, яке забезпечує його функціонування, трансакційних витрат із застосуванням теорії суспільного вибору. Інститути бюджетної системи мають складну внутрішню структуру норм, правил, еволюція цих інститутів тісно пов'язана з розвитком інститутів державного управління, макроекономічного регулювання.

Досягнення середньо- та довгострокових цілей економічного розвитку держави знаходиться в залежності від ступеня врахування в бюджетній політиці особливостей інституційного середовища суспільства, тому інституційна архітектоніка бюджетної стратегії має передбачати поліпшення якісних характеристик бюджетних інститутів, які б сприяли розвитку соціально-економічної складової суспільства. Зазначене потребує удосконалення інституційного середовища економічного та бюджетного простору, підготовки відповідних інституційних змін. Важливим аспектом цих змін, який необхідно враховувати при формуванні адекватної інституційному середовищу бюджетної стратегії, є взаємопов'язаність інститутів, їх тісні взаємозв'язки створюють єдину інституційну систему; бюджетний простір у межах інституційної архітектоніки бюджетної політики є складовою національного інституційного середовища; зміна одного з інститутів без урахування зв'язків в інституційній системі може призвести до порушення збалансованості інституційного середовища. Запозичений із звичних умов інститут та впроваджений в динамічне середовище архітектоніки бюджетної стратегії може не дати очікуваного результату, що необхідно враховувати при здійсненні відповідних інституційних змін [7].

Бюджетна політика є дієвим інструментом соціально-економічного розвитку країни. Доцільним є використання регуляторного механізму бюджетної політики, який базується на інтеграції бюджетного регулювання у сфері доходів, видатків бюджету, дефіциту бюджету, державного боргу, міжбюджетних відносин. Доцільним є подальше методологічне вдосконалення механізму формування бюджетних програм, затвердження відповідних результативних показників та оцінки їх виконання.

Таблиця 3.1

Прогноз питомої ваги доходів зведеного бюджету  
у валовому внутрішньому продукті на 2021–2030 роки, %

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Доходи бюджету	32,80	32,72	32,64	32,62	32,58	32,54	32,50	32,36	32,30	32,24
Податкові надходження, у тому числі:	27,22	27,20	27,18	27,16	27,14	27,13	27,12	27,10	27,09	27,08
Податок на додану вартість	10,62	10,58	10,53	10,47	10,40	10,38	10,36	10,34	10,32	10,29
Податок на доходи фізичних осіб	6,45	6,47	6,48	6,49	6,51	6,52	6,54	6,55	6,57	6,58
Податок на прибуток підприємств	3,02	3,04	3,05	3,07	3,08	3,09	3,10	3,12	3,14	3,15
Акцизний податок	4,05	4,06	4,07	4,08	4,10	4,12	4,14	4,15	4,17	4,18
Неподаткові надходження	4,92	4,87	4,83	4,78	4,74	4,68	4,62	4,57	4,54	4,51

В умовах необхідності удосконалення бюджетного процесу, доцільним є поліпшення інституційного середовища та системи перспективного бюджетного планування та прогнозування. За 2021–2030 роки середнє значення питомої ваги доходів зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті становить 32,53 відсотків, зокрема за 2021–2023 роки – 32,72 відсотка, 2024–

2027 роки – 32,56 відсотка, 2028–2030 роки – 32,30 відсотка, у тому числі відповідний показник податкових надходжень за наведений період складає 27,14 відсотка, надходжень податку на додану вартість – 10,43; податку на доходи фізичних осіб – 6,52; податку на прибуток підприємств – 3,09; акцизного податку – 4,11; неподаткових надходжень – 4,71 відсотка.

Фінансова політика як вагомий економічний інститут має відігравати провідну роль в визначенні цілей, завдань структурних перетворень бюджетно-податкової, грошово-кредитної системи з урахуванням циклічної динаміки економічного розвитку. З огляду на зазначене, інституційні фінансові механізми повинні посилювати рівень адаптивності до змін екзогенних чинників впливу на економічні процеси, підвищувати роль ендогенної складової у забезпеченні економічного зростання в середньостроковій перспективі. Визначено доцільність підвищення дієвості координації складових фінансово-бюджетної політики.

Таблиця 3.2

Бюджетна політика економічного зростання на 2021–2030 роки, %

	2021– 2023	2024– 2027	2028– 2030	2021– 2030
Приріст реального валового внутрішнього продукту	3,6	3,9	4,5	4,0
Індекс споживчих цін	7,8	7,4	6,8	7,3
Питома вага доходів зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті	32,72	32,56	32,30	32,53
Питома вага видатків зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті	34,47	34,08	33,56	34,04
Питома вага дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті	1,75	1,52	1,26	1,51

Бюджетна політика є вагомим інструментом економічного зростання, важливим є використання положень інституційної бюджетної архітектури у процесі перспективного планування фінансово-економічних показників країни.

При здійсненні середньострокового планування на 2021–2030 роки приросту реального валового внутрішнього продукту на 4,0 відсотка, індексу споживчих цін – 7,3 відсотка питома вага доходів зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті складатиме 32,53 відсотка, питома вага видатків зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті – 34,04 відсотка, питома вага дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті – 1,51 відсотка.

Розвиток суспільства на даному етапі вимагає використання бюджетної політики як дійового інструменту державного регулювання економічних та соціальних відносин. Важливим є визначення пріоритетів бюджетної політики, у тому числі на середньострокову перспективу виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни, удосконалення державного регулювання у сфері формування доходів бюджету, планування та використання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, що підвищить рівень ефективності функціонування бюджетної системи та дієвість економічних перетворень.

Одним з основних інструментів державного регулювання соціально-економічного розвитку є перспективне бюджетне планування, зміст якого полягає у розробці основних напрямів формування та використання бюджетних коштів на середньо- та довгостроковий період, зважаючи на необхідність виконання завдань, які постають перед суспільством на певному етапі його розвитку. Проведення цілеспрямованої фінансово-бюджетної політики передбачає запровадження стратегічного бюджетного планування. У процесі перспективного бюджетного планування створюються умови для розв'язання найважливіших проблем державного впливу на економічний розвиток. Розробка і реалізація бюджетної стратегії є необхідною умовою підвищення якості процесу бюджетного планування, посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток країни. З метою активізації впливу бюджетної стратегії на соціально-економічний розвиток суспільства потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості й прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів,

удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю [43].

Ефективне та результативне використання бюджетних коштів також залишається однією з найважливіших проблем планування й виконання бюджету в умовах достатньо обмежених бюджетних ресурсів, і важливим кроком щодо вирішення цього питання є удосконалення системи управління видатками бюджету в частині підвищення результативності їх використання. Основними завданнями при цьому визначено обґрунтування пріоритетів при розподілі бюджетних ресурсів, застосування принципів перспективного бюджетного прогнозування і планування; оптимізація бюджетних програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та удосконалення методології оцінки їх результативності; впровадження системи контролю за цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів, системи оцінки результативності бюджетних програм та діяльності розпорядників бюджетних коштів. Бюджетна політика, яка реалізується через систему бюджетних механізмів, повинна забезпечувати бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Механізм формування обсягу та структури доходів і видатків бюджету є важливою складовою бюджетного регулювання задля забезпечення всебічного розвитку суспільства.

Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку держави та регіонів. За останні роки здійснено вагомі кроки щодо посилення обґрунтованості планування бюджету, його впливу на економічне зростання та соціальний розвиток. З метою найбільш ефективного розподілу бюджетних ресурсів відбувається подальше удосконалення планування і виконання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу, перш за все як складової системи перспективного бюджетного прогнозування та планування. Доцільним є впровадження стратегічного планування в практику роботи головних розпорядників бюджетних коштів та складання ними належних планів діяльності на поточний

і наступні три бюджетні періоди, орієнтовані на результат, з метою посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за досягнення встановлених цілей, упорядкування і підвищення результативності та ефективності державних видатків.

Розробка і реалізація бюджетної стратегії мають спиратися на науково обґрунтовані положення та результати проведених досліджень з питань ефективності бюджетних відносин, що безперечно посилить збалансованість державних фінансів та створить необхідні умови для підвищення рівня керованості економічних процесів у країні. Інституційна модель бюджетної стратегії має поєднати, виходячи з положень економічної архітекtonіки, соціальні та інноваційні бюджетні складові, що забезпечить якісний рівень функціонування фінансово-економічної системи держави. Важливим є проведення подальших наукових досліджень, спрямованих на визначення основних напрямів та механізмів реалізації бюджетної стратегії у системі державного регулювання з урахуванням особливостей інституційного середовища суспільства, що забезпечуватиме більш повне розкриття сутності фінансово-бюджетних відносин як вагомого інструменту соціально-економічного розвитку країни. Зазначене надасть можливість поглибити розуміння економічної сутності бюджету та бюджетної системи як важливого регулятора економічних процесів, що сприятиме ефективному розвитку фінансово-бюджетних відносин.

Встановлення довгострокових цілей та завдань бюджетної стратегії, кількісних та якісних критеріїв їх виконання і на цій основі визначення обсягів бюджетних ресурсів на перспективу є необхідною умовою підвищення якості процесу бюджетного планування та посилення впливу бюджетної стратегії на соціально-економічний розвиток держави. Розробка прогнозних бюджетних показників на довгострокову перспективу, бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку, безперечно, підвищить керованість бюджетного процесу. Від виваженості та своєчасності прийняття зазначених рішень залежить рівень ефективності бюджетної політики та функціонування

бюджетної системи в цілому. Разом з тим бюджет як інструмент економічного регулювання має бути збалансованим як у середньо- так і довгостроковому періодах, що насамперед стосується показників обсягу і структури державного боргу, дефіциту бюджету, дебіторської та кредиторської заборгованості бюджетних установ, заборгованості суб'єктів підприємницької діяльності щодо сплати податків і зборів, рівня виконання запланованих показників бюджетів усіх рівнів. З огляду на це існує потреба у посиленні науково обгрунтованого перспективного бюджетного прогнозування й планування та створення теоретичних основ системи бюджетного регулювання, що підвищить якісний рівень функціонування бюджетної системи як одного з основних інструментів державного регулювання економічного розвитку. Використання інституційного підходу при формуванні та реалізації бюджетної стратегії сприятиме прискоренню трансформаційних перетворень у сфері державних фінансів та підвищенню якісного рівня розвитку соціально-економічних відносин у суспільстві.

## ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У результаті проведеного дослідження зроблені наступні висновки:

Бюджетна політика в умовах економічних перетворень є основою розвитку держави, зростання добробуту населення, утвердження нових соціальних стандартів. Бюджетна політика завжди була важливим знаряддям впливу на розвиток економіки і соціальної сфери. З її допомогою держава, розподіляючи і перерозподіляючи валовий внутрішній продукт, здійснює вплив на формування структури виробництва, результати господарювання, проведення соціальних перетворень. В умовах трансформаційної економіки роль бюджетної політики в умовах економічних перетворень значно підвищується, вона стає основним інструментом регулювання соціально-економічних процесів.

Зарубіжний досвід формування та реалізації основних пріоритетів бюджетної політики в розвинутих країнах та країнах із перехідною економікою щодо основних пріоритетів бюджетної політики показує, що реформа у сфері бюджетних відносин повинна проводитися із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку країни, її регіонів, галузей економіки. На даному етапі розвитку державних фінансів простежується тенденція до відповідних перетворень системи управління бюджетними видатками шляхом запровадження та підвищення рівня середньострокового бюджетного планування; є чітко визначеним розвиток державного управління у сфері надання державних послуг, спрямованих на кінцевий результат використовуються різноманітні технології бюджетування для покращення результативності витрачання бюджетних коштів; удосконалення системи планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних витрат за допомогою якісних і кількісних індикаторів; дотримання принципу підзвітності органів влади громадськості. Набув достатньо застосування програмно-цільовий метод бюджетного управління, який сприяє більшій ефективності та прозорості у використанні бюджетних ресурсів, в тому числі посилення відповідальності і підзвітності за витрачання коштів; встановлює зв'язок між використаними ресурсами та отриманими результатами від їх



використання; регулює розподіл бюджетних коштів між окремими програмами на основі вимірюваних результатів. Як інструмент бюджетного регулювання програмно-цільовий метод дозволяє встановити пріоритети в межах існуючих фіскальних обмежень.

Визначено етапи розвитку бюджетної політики України: 1991–1994 рр. – перерозподільча, обмежувальна функція; 1995–2001 рр. – стабілізаційна; 2002–2007 рр. – стимулююча, регулююча; 2008–2009 рр. антикризова функція. Упродовж трансформаційного періоду бюджетна політика носить переважно тактичний характер, підпорядковується поточним завданням, виконує функції перерозподілу та стабілізації, тому основним завданням має стати переорієнтація бюджетної політики на активізацію її регуляторної функції, формування стратегічного характеру цілеспрямованих рішень з метою забезпечення у моделі державного управління єдності із соціально-економічним розвитком суспільства.

Доходи бюджету виражають економічні відносини, які виникають у держави з юридичними і фізичними особами в процесі формування бюджетного фонду країни. Формою прояву категорії доходи бюджету служать різні види платежів підприємств, організацій і населення в бюджет, а їх матеріальним втіленням – грошові кошти, які мобілізуються в бюджет. Бюджетні доходи, з одного боку, є результатом розподілу вартості суспільного продукту між різними учасниками відтворювального процесу, а з іншого – об'єктом подальшого розподілу сконцентрованої в руках держави вартості. Найбільшу частку доходів становлять податкові надходження.

Визначено, що доходи Державного бюджету України встановлені у сумі 1.026.131.809,2 тис. гривень, у тому числі доходи загального фонду Державного бюджету України - у сумі 928.507.915 тис. гривень та доходи спеціального фонду Державного бюджету України - у сумі 97.623.894,2 тис. гривень; видатки Державного бюджету України у сумі 1.112.129.997,6 тис. гривень, у тому числі видатки загального фонду Державного бюджету України - у сумі

1.005.767.548,6 тис. гривень та видатки спеціального фонду Державного бюджету України - у сумі 106.362.449 тис. гривень;

Аналіз за видатками на 2019 рік вказує на збільшення видатків зведеного бюджету на 130 млрд грн порівняно з 2018 роком – до 1,3 трлн грн. Зокрема, видатки зростають на соціальний захист та соціальне забезпечення – на 27 млрд грн, загальнодержавні витрати – на 21 млрд грн, оборону – на 16 млрд грн, громадський порядок, безпеку та судову владу – на 21 млрд грн. Важливим фактором, який впливає на розмір видатків у 2019 році, є обслуговування зовнішнього боргу держави. Загальні виплати за державним боргом у 2019 році становитимуть 396,3 млрд грн, або майже 40% від усіх запланованих видатків.

Основним завданням щодо пріоритетів бюджетної політики є забезпечення збалансованості зведеного бюджету. Досягти максимального збалансування бюджету можливо за рахунок вирішення таких завдань: забезпечення на рівні не менш, ніж 28% частки перерозподілу ВВП через доходну частину зведеного бюджету шляхом чіткого визначення меж втручання держави у розподільчі та перерозподільчі процеси фінансових ресурсів, що створюються в різних секторах економіки; забезпечення бездефіцитності бюджету, коли формування видатків зведеного бюджету здійснюється в межах доходів, і тим самим забезпечується принцип збалансованості, що є необхідною умовою зниження інфляції і досягнення економічного зростання, а також позитивної динаміки державного боргу, зниження рівня його обслуговування, проведення реформ у податковій сфері, стабільності державних фінансів, підвищення довіри до держави і переорієнтації фінансових ресурсів на інвестиції та інновації; забезпечення централізованих капітальних вкладень з державного бюджету на рівні, не меншому 1,5 відсотків від ВВП та поступового збільшення частки видатків на науку до 2,5% від обсягу ВВП з метою реалізації пріоритетного завдання державної бюджетної політики щодо сприяння запровадження інноваційної моделі розвитку економіки України як високотехнологічної держави; збільшення частки видатків бюджету, що спрямовуються на соціальну сферу -

освіту, охорону здоров'я, культуру з метою посилення соціального курсу реформ; узгодження з завданнями адміністративної реформи видатків на управління; узгодження з основними напрямками реформ у військовій справі видатків на оборону; забезпечення частки місцевих бюджетів у структурі зведеного бюджету на рівні, не меншому ніж 40 відсотків з метою посилення ролі бюджетів місцевого самоврядування; забезпечення формування видаткової частини в обсягах, необхідних для підвищення заробітної плати працівників бюджетних установ з урахуванням модернізації тарифної системи та удосконалення кошторисів бюджетних установ; удосконалення податкового регулювання через посилення захисту платників податків, зниження податкового тиску, максимальне спрощення процедури оподаткування та введення податкових стимулів з інноваційної діяльності та нагромадження основного капіталу; підвищення рівня монетизації економіки та зменшення неплатежів усіх суб'єктів господарювання та держави; створення ефективної системи управління державним боргом, зниження боргового навантаження на економіку і бюджет в результаті відновлення довіри учасників внутрішнього і світового фінансового ринку до бюджетної політики і політики державних запозичень, що проводиться державою та повного виконання зобов'язань по сплаті платежів з державного боргу.

Бюджетна політика є вагомим інструментом економічного зростання, важливим є використання положень інституційної бюджетної архітектури у процесі перспективного планування фінансово-економічних показників країни. При здійсненні середньострокового планування на 2021–2030 роки приросту реального валового внутрішнього продукту на 4,0 відсотка, індексу споживчих цін – 7,3 відсотка питома вага доходів зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті складатиме 32,53 відсотка, питома вага видатків зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті – 34,04 відсотка, питома вага дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті – 1,51 відсотка.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Адаменко І.П., Собчук С.І. Формування видатків бюджету в умовах інституційної модернізації економіки. Бізнес Інформ. 2018. № 5. С. 303–312.
2. Баклан О. До класифікації функцій державного регулювання в економічній сфері. Підприємництво, господарство і право. 2010. № 7 (175). С. 34-37.
3. Богдан Т. П., Богдан І.В. Стабілізаційна бюджетно-податкова політика та особливості її застосування в Україні. Фінанси України. 2012. №7. С. 3-16.
4. Боголиб Т. Бюджетная политика Украины как основа макроэкономической стабильности. Економіст. 2013. № 4. С. 13-16.
5. Боголиб Т. М. Бюджетна політика як інструмент макроекономічної стабільності. Економічний часопис -XXI. 2015. № 3–4 (1). С. 84–87.
6. Борейко В. І. Державне регулювання соціально-економічного розвитку (теорія, методологія, проблеми): монографія / В. І. Борейко. Рівне, 2008. 379 с.
7. Бюджетна система України та Євросоюзу: монографія / за заг. ред. А. А. Мазаракі. К.: КНТЕУ, 2010. 409 с.
8. Бюджетна система. / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013.
9. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456–VI URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Григорська О. С. Бюджетна політика у системі соціально-економічного розвитку суспільства. Інвестиції: практика та досвід. 2011. №10. С. 59-61.
11. Гусаревич Н.В., Адаменко І.П. Особливості формування дохідної частини державного бюджету у країнах ЄС з розвинутою економікою Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 12. С. 11–15.
12. Дем'янишин В. Г. Бюджетна політика держави: концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2011. № 2. С. 7-20.

13. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: монографія / В. Г. Дем'янишин. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 496 с.
14. Державне фінансове регулювання економічних перетворень : монографія / [І. Я. Чугунов та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф., акад. НАПН України А. А. Мазаракі ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - Київ : КНТЕУ, 2015. 375 с.
15. Доходи бюджету: оцінка стану та перспектив формування : монографія / С. В. Юшко. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 190 с.
16. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / За ред. І. Я. Чугунова. К. : Акад. фін. упр., 2009. 471 с.
17. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання: монографія / І. В. Запатріна. К.: Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. 528 с.
18. Запатріна І.В. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні: монографія / за ред. М.І. Скрипниченко. НАН України, Ін-т екон. та прогноз. К., 2015. 544 с.
19. Зимовець В. В. Державна фінансова політика економічного розвитку / В. В. Зимовець. НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. К., 2010. 355 с.
20. Карлін М. І. Фінансові системи країн Західної Європи / М. І. Карлін. К.: Академія, 2009. 376с.
21. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости процента и денег. Избранное / Дж. М. Кейнс. М.: Эксмо, 2008. – 960 с.
22. Клинов В. Актуальные проблемы экономической политики США. Вопросы экономики. 2013. № 5. С. 129-143.
23. Козюк В. В. Оптимальний рівень боргового навантаження: глобальні макрофінансові зрушення та швидкоплинні очікування. Фінанси України. 2012. № 1. С. 78-93.
24. Конституція України: за станом на 20.04. 2010 р. / Верховна Рада України від 28.06.1996 р. № 254 /96–ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

25. Корнієнко Н. М. Аналіз показників дохідної та видаткової частин Державного бюджету України. Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2015. Т. 20. Вип. 5. С. 222-226.
26. Крючкова Н. М. Податкова політика в системі макроекономічного регулювання: монографія / Н. М. Крючкова. О.: Астропринт, 2011. 174 с.
27. Кучер Г. В. Ефективність системи управління державним боргом в Україні. Фінанси України. 2012. № 6. С. 44–57.
28. Лагутін В. Д. Бюджетна та монетарна політика: координація в трансформаційній економіці / Лагутін В. Д. К. : КНТЕУ, 2007. 248 с.
29. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія / Л. В. Лисяк. К.: ДННУ АФУ, 2009. 594 с.
30. Лисяк Л. В. Трансакційні витрати функціонування інституту бюджетної політики. Фінанси України. 2010. № 2. С. 27-35.
31. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія / Л. В. Лисяк. К. : ДННУ АФУ, 2009. 600 с.
32. Лисяк Л. В., Сальникова Т. В. Напрями вдосконалення бюджетної політики України в умовах децентралізації. Науковий погляд: економіка та управління. 2017. С. 42–56.
33. Лук'яненко І. Г. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія / І. Лук'яненко, М. Сидорович. К.: НаУКМА, 2014. 229 с.
34. Лук'яненко І. Г. Моделирование социально-экономических систем: теория и практика: [монографія] / Х. : ФЛП Александрова К. М.; ИД "ИНЖЭК", 2012. 592 с.
35. Луніна І. О. Проблеми й перспективи розвитку системи державних фінансів в Україні. Фінанси України. 2010. № 2. С. 3-12.
36. Лютий І. О. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики. Фінанси України. 2009. № 12. С. 13-19.

37. Мазаракі А., Волосович С. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. Вісник КНТЕУ. 2016. № 1 С. 5-23.
38. Макогон В. Д. Пріоритети сучасної бюджетної України. Вісник КНТЕУ. 2011. №3. С. 50-57.
39. Макогон В. Д., Адаменко І.П. Фінансово-бюджетна політика як складова соціально-економічних перетворень. Науковий вісник Полісся. 2018. № 2 (14). Ч. 1. С. 129–135.
40. Максютя А.А., Чугунов І.Я. Бюджетна складова суспільного розвитку. Вісник КНТЕУ. 2012. №3. С. 45-54.
41. Мярковський А. І. Пріоритетні напрями бюджетної політики. Наукові праці НДФІ. 2010. Вип. 1 (50). С. 3-14.
42. Налоговые реформы. Теория, практика: монография / под. ред. Ю. Б. Иванова, И. А. Майбурова. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. 463 с.
43. Нечаюк І. Б. Фінансова політика та її вплив на соціально-економічний розвиток України. Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. № 7/8. С. 20-23.
44. Опарін В. Системний підхід до формування державної фінансової політики. Економіка України. 2011. №9. С. 93-95.
45. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: [www.minfin.gov.ua](http://www.minfin.gov.ua).
46. П'ятаченко Г. О. Становлення та розвиток фінансів України. 1917-2003 / Г. О. П'ятаченко, Л. В. Кухарець. К.: НДФІ, 2005. 784с.
47. Павленко В. П. Державне регулювання національної економіки: методологія та перспективи розвитку : монографія / В. П. Павленко. Київ : Фенікс, 2015. 303 с.
48. Пасічний М.Д. Бюджетний дефіцит як інструмент фінансової політики в умовах економічних перетворень. Вісник ДДФА. 2014. № 1. С. 79-85.
49. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, З. С. Варналій та ін.; за ред. З. С. Варналія. К.: Знання України, 2008. 675 с.

50. Податковий кодекс: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI:  
URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
51. Полозенко Д. В. Фінансова політика в умовах трансформаційної економіки України (1992 – 2008) / Д. В. Полозенко. К.: НДФІ, 2008. 392 с.
52. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2018–2020 роки» від 31.05.2017 р. № 411. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/411-2017>
53. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України за станом на 21.12.2016 № 1801-VIII. Верховна Рада України від 21.12.2016 № 1801-VIII: URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
54. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України за станом на 07.12.2017 № 2246-VIII. Верховна Рада України від 07.12.2017 № 2246-VIII: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>
55. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України за станом на 23.11.2018 2629-VIII. Верховна Рада України від 23.11.2018 № 2629-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>
56. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України за станом на 14.11.2019 294-IX. Верховна Рада України від 14.11.2019 294-IX: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/294-IX>
57. Про Основні напрями бюджетної політики на 2017 рік : Постанова Верховної Ради України від 24 червня 2016 року № 478-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>
58. Про схвалення проекту Основних напрямів бюджетної політики на 2018-2020 роки: Розпорядження Кабінету міністрів України від 14.06.2017 № 411-р.
59. Про схвалення проекту Основних напрямів бюджетної політики на 2019-2021 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 315-р/ URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/315-2018-%D1%80/>
60. Радионов Ю. Д. Бюджетная политика Украины: проблемы и пути модернизации. Экономика: мировой исторический опыт и современные



проблеми : монографія. Кн. 2 / под ред. Н. С. Клушко. Ставрополь : Логос, 2013. 214 с.

61. Радіонов Ю.Д. Формування видатків бюджету: монографія. Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2019. 616 с.
62. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про Основні напрями бюджетної політики на 2019–2021 роки» від 16.05.2018 07.12.2016 № 8357.  
URL: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=63995](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63995)
63. Собчук С.І. Економічна сутність бюджетної політики економічного розвитку. Економічний вісник університету. 2015. Вип. 26/1 С. 228–232.
64. Соколовська А. М. Особливості податкової системи України та напрями її коригування. Фінанси України. 2013. № 9. С. 28-44.
65. Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія / Геєць В. М. та ін.; за ред. д-ра екон. наук Л. В. Шинкарук. К.: Ін-т економіки та прогнозування, 2011. 696 с.
66. Усков И. В. Бюджетная политика в условиях трансформации системы местных финансов в Украине: монография / И. В. Усков. Симферополь: Ариал, 2012. 450 с.
67. Фінанси / С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.
68. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку / за ред. І. Я. Чугунова. К.: ДННУ АФУ, 2009. 848 с.
69. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія / І. Я. Чугунов. К.: НІОС, 2003. 488 с.
70. Чугунов І. Я. Інституційна архітектоніка бюджетної системи. Фінанси України. 2008. № 11. С. 3–10.
71. Чугунов І. Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. Вісник КНТЕУ. 2011. № 4. С. 13 – 22.
72. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І. Я. Чугунов. К. : НДФІ, 2005. 259 с.

73. Чугунов І. Я. Фінансово-економічне прогнозування і планування / І. Я. Чугунов, Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький. К.: Поліграф Консалтинг, 2007. 312 с.
74. Чугунов І. Я., Лисяк Л.В. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства. Фінанси України. 2009. № 11. С. 3–11.
75. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. Вісник КНТЕУ. 2014. № 5. С. 64–77.
76. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного університету. 2016. Вип.28/1. С. 217–226.
77. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2018. № 5. С. 5–18.
78. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2014. № 4. С. 79-91.
79. Чугунов І.Я., Павелко А.В. Бюджетна політика економічного розвитку. Вісник КНТЕУ. 2015. № 2 (100). С. 64–73.
80. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку. Науковий вісник Полісся. 2018. № 1 (13). Ч. 1. С. 54-61.
81. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки. Вісник КНТЕУ. 2016. № 5. С. 5–18.
82. Шахова Г.Я., Крадинов П.Г., Маненок П.Л. Долгосрочная устойчивость бюджетной системы. Финансовый журнал. 2012. № 4. С. 5-18.
83. Шпенюк О.Є. Управління державним боргом в умовах посилення зовнішніх ризиків. Економіка і прогнозування. 2013. № 1. С. 41-53.
84. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Makogon V., Pasichnyi M., Nikitishin A., Adamenko I., Krykun T., Kozarezenko L., Sobchuk S. General editorship Chugunov I. Scientific Route. Tallinn, Estonia. 2018. 348 p.
85. Igor Chugunov, Valentyna Makohon, Andrii Vatulov, Yuliya Markuts General government revenue in the system of fiscal regulation. Investment Management and Financial Innovations, Volume 17 2020, Issue №1, pp. 134-142.

# ДОДАТКИ

## ДОДАТОК А

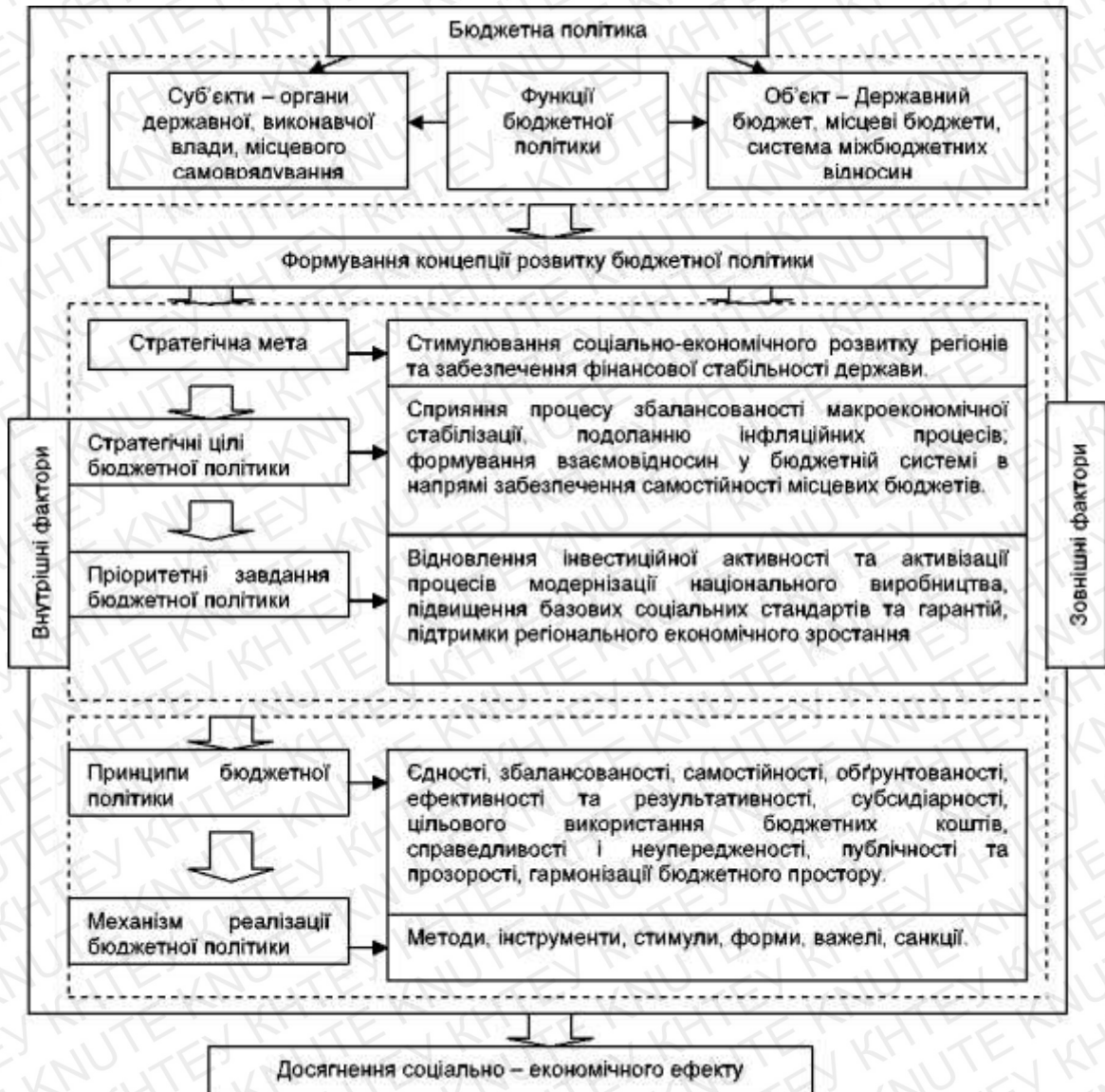


Рис.1. Бюджетна політика в загальній системі державного регулювання

## ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1

## Еволюція пріоритетів бюджетної політики України

Зміст пріоритетів бюджетної політики (за Бюджетними резолюціями ВРУ)	Відображення пріоритету бюджетної політики у Законі «Про Державний бюджет України»	Граничні значення реалізації пріоритету бюджетної політики
1 етап (1992-1995 рр.)		
1) фінансування народного господарства	-	9,0% - 37,2 % видатків зведеного бюджету (4% - 14,2% ВВП)
2) соціальний захист населення	-	11,2% - 31,5 % видатків зведеного бюджету (3,4% - 12% ВВП)
3) освіта і охорона здоров'я	-	22,4 % видатків зведеного бюджету (4,5% ВВП)
2 етап (1996-2000 рр.)		
1) посилення соціальної орієнтації бюджету	35% - 40% видатків зведеного бюджету	35,4% - 44% видатків зведеного бюджету
2) створення умов для макроекономічної стабілізації економіки та сприяння її структурній перебудові	не менше 25% видатків зведеного бюджету	9,8% видатків зведеного бюджету
3) скорочення загального розміру дефіциту бюджету	не більш 5% ВВП	2%-6,7% ВВП
4) встановлення граничного рівня перерозподілу ВВП через дохідну частину бюджету з урахуванням фондів цільового призначення	не більш 26,9%-46% ВВП	28,2%-40,3% ВВП
3 етап (2001-2004 рр.)		
1) створення соціально орієнтованої ринкової економіки	-	-
2) посилення соціальної спрямованості бюджету	52,1% видатків зведеного бюджету	52,7% видатків зведеного бюджету
3) стабілізація економічного середовища як передумови розвитку бізнесу	-	-
4) досягнення довготривалого економічного зростання	-	-

5) підвищення життєвого рівня населення	Розробити проект Закону України про затвердження прожиткового мінімуму на 2001 рік	3 01.01.2001 мінімальна заробітна плата 118 грн., прожитковий мінімум – 331,05; з 01.01.2004 мінімальна заробітна плата 205,06 грн., прожитковий мінімум – 386,73.
6) забезпечення збалансованості бюджету	2001р. – бюджет бездефіцитний 2002р. - дефіцит бюджету 1% 2003р. – дефіцит бюджету 0,5% 2004р. - дефіцит бюджету 2,1%	2001р. - дефіцит бюджету 0,33% 2002р. - профіцит – 0,5% ВВП 2003р. – дефіцит бюджету 0,4% 2004р. – дефіцит бюджету 2,9%
7) послаблення боргового навантаження на державні фінанси	Граничний рівень державного і гарантованого боргу - 60% ВВП-	Зменшення державного та гарантованого боргу з 36,6% до 24,7% ВВП
4 етап (2005-2008 рр.)		
1) забезпечення соціального спрямування бюджету	50%-55% видатків зведеного бюджету	51% -57% видатків зведеного бюджету
2) підвищення питомої ваги місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України	43,2%-50%	Питома вага видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті 36,7%-42,7%,
3) досягнення макроекономічної стабільності, зокрема за рахунок зниження рівня інфляції та стабілізації валютного курсу	Зниження рівня інфляції з 9,8% до 6,8%; Валютний курс- 5,05 грн. За один дол..США	Рівень інфляції збільшився з 10,3% до 22,3% Валютний курс- 5,05-7,7 грн. за один дол..США
4) встановлення граничного розміру дефіциту	Дефіцит 1,9%-2,6% ВВП; 2005р. - дефіцит 2,3% 2006р. – дефіцит 2,6% 2007р. - - дефіцит 2,6% 2008р. – дефіцит 2,3%	Дефіцит 0,72%-1,3% ВВП; 2005р. – дефіцит 1,8% 2006р. – дефіцит 0,7% 2007р. – дефіцит 1,4% 2008р. – дефіцит 1,3%
5) утримання обсягу державного боргу відносно ВВП на економічно безпечному рівні	Скорочення державного боргу з 18% до 11%-	Відношення державного і гарантованого боргу до ВВП: 2005р. - 17,7% 2006р. - 14,8% 2007р. - 12,3% 2008р. - 20%
6) сприяння розвитку підприємницької діяльності	-	звільнено від оподаткування ПДВ деякі операції, підвищення ставок акцизного збору, обмеження врахування збитків при визначенні оподаткованого доходу платника податку на прибуток
7) забезпечення реалізації справедливої державної політики щодо соціального захисту населення	-	16,8%-22% видатків державного бюджету
5 етап ( з 2009 рік по теперішній час)		
1) Забезпечення збалансованості та стійкості бюджетної системи	-	-

а) утримання загального обсягу державного, в тому числі гарантованого боргу, відносно ВВП на безпечному рівні	19% ВВП	34,7%-39,5 % ВВП
б) визначення дефіциту бюджету на економічно безпечному рівні	3% ВВП	3,9 %-5,9%ВВП
2) Підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів	-	Соціальний захист та соціальне забезпечення – 21,2%-22,8% видатків Державного бюджету Економічна діяльність – 13,7%-11,9% Освіта- 9,9%-9,5% Здоров'я - 3,1%-2,9%
3)Покращення матеріального становища та добробуту громадян	підвищення мінімальної заробітної плати з 605 грн. (2009р.) до 1073 грн. (з грудня 2012р.)	підвищення мінімальної заробітної плати з 744 грн. (2009р.) до 1134грн. (з грудня 2012р.)
4) Поступове зниження рівня податкового навантаження:	скасування деяких податків та зборів, зниження ставок ПДВ та податку на прибуток	-
5) підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів шляхом закріплення за ними додаткових доходних джерел	2011 р. - збільшення ресурсної бази місцевих бюджетів на загальну суму 15,5 млрд. грн. (1,24% ВВП)	Питома вага доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету: 2009р. - 26,6% 2010р. - 25,2%
б) підвищення інвестиційної привабливості	2012р. - приріст прямих іноземних інвестицій очікується на рівні 7 млрд. доларів США	Індекс інвестиційної привабливості: 2009р. - 2,0; 2010р. - 3,5; 2011р. - 2,56

## ДОДАТОК В

Доходи Державного бюджету України за статтями доходів в 2019 р. (млн. грн.)

на 31.12.2019 (за 2019 р.)	Код бюджетної класифікації	Доходи	
Усього		998278,9	100.00%
Податкові надходження	10000000	799776,0	80.12%
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	11000000	217040,4	21.74%
Податок на доходи фізичних осіб	11010000	109954,0	11.01%
Податок на прибуток підприємств	11020000	107086,3	10.73%
Рентная плата та плата за використання інших природних ресурсів	13000000	46746,9	4.68%
Внутрішні податки на товари та послуги	14000000	502048,1	50.29%
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	14020000	69897,1	7.00%
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	14030000	53460,8	5.36%
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	14060000	88929,8	8.91%
Податок на додану вартість з імпортних товарів	14070000	289760,4	29.03%
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	15000000	30086,0	3.01%
Ввізне мито	15010000	29855,4	2.99%



Вивізне мито	15020000	230,6	0.02%
Збори на паливно-енергетичні ресурси	17000000	-0,3	0.00%
Інші податки та збори	19000000	3855,0	0.39%
Неподаткові надходження	20000000	186684,2	18.70%
Доходи від власності та підприємницької діяльності	21000000	114414,8	11.46%
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	22000000	10377,8	1.04%
Інші неподаткові надходження	24000000	15762,6	1.58%
Власні надходження бюджетних установ	25000000	46129,0	4.62%
Доходи від операцій з капіталом	30000000	183,0	0.02%
Надходження від продажу основного капіталу	31000000	30,0	0.00%
Надходження від реалізації державних запасів товарів	32000000	76,0	0.01%
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	33000000	77,0	0.01%
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	42000000	1139,9	0.11%
Цільові фонди	50000000	1770,8	0.18%
Офіційні трансферти	40000000	8725,0	0.87%

## ДОДАТОК Д

Видатки Державного бюджету України (функціональна класифікація) в 2019 р. (млн. грн.)

на 31.12.2019 (за 2019 р.)	Код бюджетної класифікації	Видатки	
Усього		1072891,5	100.00%
Загальнодержавні функції	0100	168206,5	15.68%
у т.с. Обслуговування держборгу	0170	119247,6	11.11%
Оборона	0200	106627,7	9.94%
Громадський порядок, безпека, судова влада	0300	140151,2	13.06%
Економічна діяльність	0400	72365,1	6.74%
Охорона навколишнього середовища	0500	6316,2	0.59%
Житлово-комунальне господарство	0600	108,0	0.01%
Охорона здоров'я	0700	38561,6	3.59%
Духовний та фізичний розвиток	0800	9967,0	0.93%
Освіта	0900	51657,6	4.81%
Соціальний захист та соціальне забезпечення	1000	218628,6	20.38%
у т.с. Соціальний захист пенсіонерів	1020	182270,1	16.99%
Міжбюджетні трансферти	0180	260302,0	24.26%